

Old documents, shifting approaches: An analysis on the use of Sharia court records in modern Ottoman historiography

Faika ÇELİK

Manisa Celal Bayar University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, E-mail: faika.celik@gmail.com

Article Info

Article Type	Research & Theoretical
Received	03.03.2021
Accepted	21.05.2021
DOI	https://doi.org/10.17497/tuhed.890154
Cite	Çelik, F. (2021). Old documents, shifting approaches: An analysis on the use of Sharia court records in modern Ottoman historiography. <i>Turkish History Education Journal</i> , 10(1), 135-152. https://doi.org/10.17497/tuhed.890154
Ethics Declaration	This study, which is carried out through archival documents and related literature, does not require ethics committee approval
Acknowledge	

Old documents, shifting approaches: An analysis on the use of Sharia court records in modern Ottoman historiography

Faika ÇELİK

Manisa Celal Bayar University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, E-mail: faika.celik@gmail.com

Abstract

The main purpose of this study is to present a summary of new approaches developed by Ottoman historians concerning the Ottoman sharia court records (also known as sicils) since the 1990s. Both the well-received studies based on the sharia court records and the critical historiographical essays published on the limitations of these records demonstrate that the court records have been used up until now in the service of three main approaches. 1) The Structuralist Approach in which the vast amount of data the sicils contain is qualified in order to evaluate social and economic structures. In this phase, starting from the 1960s to the mid-1990s, the court records were primarily used to explore long-durée structural patterns in the society and economy and to write the holistic history of the various regions, provinces, and cities. 2) By the mid-1990s, however, the sicil-based historiography gradually took its “cultural turn” through considering and critically appropriating some of the questions and approaches developed within the poststructural readings. 3) By the turn of the twenty-first century, while the “cultural turn” is still in effect, some Ottoman historians started to read the court records “sociolegally.” The sociolegal readings of the court records are very much nurtured by cultural approaches and discursive analysis yet it has one marked difference: the use of quantitative analysis. In this work, these approaches are examined thoroughly by considering certain turning points and landmarks in the field and how they shaped contemporary Ottoman historiography.

Keywords: Ottoman court records, sharia records, historiography, structuralism, postmodernism

Introduction

The Ottoman sharia court records, better known as sharia court records or simply sicils, are among the classical sources of modern Ottoman historiography. This is because these records have been used, since the 1930s, by historians of the Ottoman Empire to (re)construct many aspects of Ottoman history. From the 1930s to the present, historians studying different geographies and time periods of the Ottoman Empire have written many articles and books based on sicils, unearthed many aspects of the Ottoman Empire from law to economics and

from social structure to urban life, or tested and revised what we know in light of the information provided by sicils. The history of Ottoman women, in particular, has largely been reconstructed based on material found in sicils (Ze'evi, 1998). The Orientalist literature for long-time objectified Ottoman women as an erotic and exotic image described them as "victims" of polygamy and viewed them as being confined within the walls of the harem, with very limited opportunity to participate in public life. Yet with the deciphering and close reading of sharia court records, Ottoman historiography started to feature Ottoman women as "relatively free" actors in Ottoman socio-economic life (Ze'evi, 1998). Thanks to these studies based on court records, Ottoman women are now viewed, beyond the Orientalist paradigm, as actors who have a clear and recognized legal status, utilize Ottoman sharia courts as plaintiffs and defendants, manage the properties they own, negotiate conditions for marriage and divorce, work as craftswomen, engage in financial and commercial activities by lending and borrowing money, make or receive grants, and establish and manage pious foundations of all sizes that provide various services (Jennings, 1975; Gerber 1980; Meriwether, 1999; Peirce, 1993, 2003; Fay, 1997; Faroqhi, 2002; Abacı, 2018, 2020). Another point that needs to be underlined is that use of court records by historians not only resulted in the revision of the socioeconomic and legal status of Ottoman women, and similar insights made it possible to re-evaluate the daily life experiences; survival strategies, and even recently emotions of other subaltern and marginal groups, as well as their efforts to protect their rights (Jennings, 1978; Seng, 1996; Ginio, 2003; Sariyannis, 2008; Yılmaz, 2012; Zilfi, 2012; Çelik 2013; Araz, 2013; Açık, 2015; Tekgöl, 2016; Argit, 2020).

Similarly, many institutions of the Ottoman civilization have been or are in the process of being reviewed in light of data provided by court records. The most important institution that needs to be mentioned in this context is probably the Ottoman city (Uğur, 2005; Yılmaz 2017). The paradigm of "Islamic city," influenced by Max Weber's discourse on "Western" and "Eastern" cities and later developed by Orientalist historians, has been revised from the 1960s onwards by historians such as Albert Hourani and Andre Raymond who focused on Arab provinces of the Ottoman Empire and based their studies largely on court records; later, sicil-based studies conducted by Ronald Jennings, Haim Gerber, Suraiyya Faroqhi, and Özer Ergenç showed that the "Islamic city" paradigm did not apply to Ottoman Anatolian cities either (Hourani, 1970; Raymond, 1984, 1995; Gerber, 1998; Faroqhi, 1984; Ergenç, 1995). Thanks to these pioneering studies and critical publications that followed, the paradigm of "Islamic city" is now considered to be an inconsistent historical myth (Abu-Lughod, 1987), and we know that Islamic cities were not organized solely on the basis of the requirements of an Islamic way of life, and these cities were not static in terms of time or space. Moreover, the idea, emphasized by the 'Islamic city' model, that these cities were backward compared to their Western counterparts because they did not contain autonomous or semi-autonomous structures encouraging participation in city administration is now being re-evaluated thanks to studies on guilds, sharia courts, and urban elites (Yi, 2004; Hourani, 1985; Gerber, 1994; Canbakal, 2006).

As this brief introduction shows, it would be fairly uncontroversial to claim that the use of Ottoman court records expanded the boundaries of modern Ottoman historiography in terms of the themes covered. However, rather than providing a thematic analysis of sicil-based studies, this study aims to map the different methodological approaches adopted in studying court records. In other words, this study aims to provide the limits of information provided by court records, and new readings developed by historians of the Ottoman Empire

to deal with these limits, particularly since the 1990s. One thing that needs to be noted is that historians of the Ottoman Empire writing in English and French, in particular, have published methodological reviews on court records, which have been considered to be the “gold mines” to reconstruct the socioeconomic, cultural, and legal history of the Ottoman Empire (Ze’evi, 1998; Agmon and Shahar, 2008; Aykan and Ergene, 2019). These studies, which examine the theoretical frameworks adopted in approaching the sicils and question the limits of the information provided by these historical sources, have generated heated debates among historians of the Ottoman Empire in European and North American academia and thus laid the groundwork for the emergence of new theoretical and methodological readings to make better use of these sources. However, this critical literature has largely been ignored in academic discourse written in Turkish or remained at the margins of sicil based historiography produced in Turkey.¹

Well-received studies based on the sharia court records, as well as historiographical essays published from the 1990s onwards show that court records have been used up until now in the service of three main approaches. 1) The Structuralist Approach in which the vast amount of data the sicils contain is qualified in order to evaluate social and economic structures. In this phase, starting from the 1960s to the mid-1990s, the court records were primarily used to explore long-durée structural patterns in the society and economy and to write the holistic history of the various regions, provinces, and cities. 2) By the mid-1990s, however, the sicil-based historiography gradually took its Cultural Turn through considering and critically appropriating some of the questions and approaches developed within the poststructural readings. 3) By the turn of the twenty-first century, while the Cultural Turn is still in effect, some Ottomanists started to read the court records “sociolegally.” The Sociolegal Readings of the court records are very much nurtured by cultural approaches and discursive analysis, yet it has one marked difference: the use of quantitative analysis. What follows next is a further explanation of these approaches and consideration of certain landmarks in the field and how they shaped modern Ottoman historiography. First, however, the methods, sources, and limits of the study will be briefly discussed.

Method

This study is a historiographical analysis that aims to provide a critical evaluation of the methods and theoretical frameworks used by historians of the Ottoman Empire to examine court records from the 1930s to the present. Therefore, court records themselves do not constitute the main subject of this study. Instead, the focus is on studies conducted by modern historians to reconstruct various aspects of the Ottoman world using primarily court records. However, as underlined in the introduction, Ottoman court records have been in use by historians for more than half a century now. Therefore, reviewing all studies based on these historical sources is beyond the scope and aims of this study. Consistent to demonstrate the different perspectives adopted over time in approaching court records, three criteria were

¹ There are many studies on the thematic contents and diplomatic features sharia records. The latest and the most comprehensive recent contribution was made by Ekrem Tak (Tak, 2017). However, there are very few studies that adopt a critical approach to court records, underline the need to question information contained in *sicils*, and emphasize that these documents can be subjected to textual analysis. (For some examples, see Tülüveli 2000; Uğur, 2003; Faroqhi 2020)

used to identify studies to be included in this review: 1) Articles written in Turkish or English and well-known in the field of sicil-based historiography were prioritized. 2) Studies that offer a new perspective on sicils and therefore constitute turning points in existing literature were included in the review. 3) Some studies that expanded the limits of sicil-based historiography by focusing on previously overlooked topics have been examined as examples and/or underlined. In addition to secondary literature that used court records to expand the limits of modern Ottoman historiography through their topics or methodological and theoretical approaches, this study also benefited from previous critical literature in Turkish or English that dealt with issues of sicil-based historiography. Lastly, this study does not require an ethics board review because, given the sources used and the field of study, it does not involve the direct collection of data from people.

Findings

The Effect of the Annales School or Structuralist Approaches

The French historians involved in the publication of the journal *Annales* were responsible for one of the most prominent as well as lamented schools of the historiography of the last century (Bently, 1999: 103). Launched in 1929 by Marc Bloch and Lucien Febvre and closely linked with the Sixth Section of the *École Pratique des Hautes Études* after 1945, the *Annales* promoted “a new kind of history” that has rigorously sought to undermine the traditional boundaries of the study of history, historical methodology and even the conception of historical time. Despite the great variety of methodological and conceptual approaches employed over the course of eight decades, the guiding principles of the journal have remained more or less the same. First, it has firmly advocated problem-oriented analytical history instead of a traditional narration of events. Second, it has sought to grasp the “totality” of any historical time and society. Third, it has continuously encouraged the dialogue between history and other allied social sciences in order to reconstruct “total history” (Burke, 1990: 2). In comparison to earlier forms of historical analysis, the *Annales* historians underline “serial, functional, and structural approaches to the understanding of society as a total, inter-related organism” (Hunt, 1986). After the Second World War, the impact of the *Annales* School reached far beyond the borders of France. Particularly with the publication of Fernand Braudel’s seminal text, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, commonly considered the fullest and most representative expression of the *Annales* paradigm, interest in *Annales* scholarship increased tremendously (Forster, 1978). The Mediterranean attracted great attention, especially among scholars working on the history of the Mediterranean countries, and this included Ottomanists both in Turkey and abroad (İnalçık, 1978).

Most of the eminent historians of the Republican period in Turkey, such as Mehmet Fuat Köprülü and Ömer Lütfi Barkan, were strongly influenced by the *Annales* School. Mehmet Fuat Köprülü, the founder of modern Turcology in Turkey in the 1930s, defined history in line with the *Annaliste* historians and criticized his fellow Turkish historians for continuing to write event-oriented histories. For Köprülü, “the history being written by Turks was written with a focus on events, and individuals, whereas the real historian had to describe a people, a specific geography, a physical race, a social-political entity, before focusing on specifics” (Mengüç, 2002: 70). Ömer Lütfi Barkan was also very much influenced by the *Annales* School. It was

Barkan who supplied Braudel with necessary data on Ottoman history and subsequently, he and his students contested and refined some of Braudel's assertions, such as his conception of population increase, land tenure, urbanization, and price revolution in the sixteenth-century Ottoman Empire (İnalçık, 1978).

Thus, in search of economic and social structures and *longue-durée* developments under the influence of the Annales school, the historians of the Ottoman Empire soon (re)discovered the country's vast archives of court records.² At first glance, these records, due to their empirical and serial features, provided a form of documentation that is perfectly suitable for (structural and) quantitative analysis. As such, from the 1960s until roughly the mid-1990s, scholars of Ottoman history, more often than not, used the court records mainly as a data pool. Drawing "hard facts" from these records, they portrayed the long term economic and social structures – including but not limited to demographic trends, price movements, the composition of the labor force, patterns of credit relations and land transfers, religious endowments (*vakıfs*), marriage and divorce practices – of the Ottoman world (İnalçık, 1981; Sahillioğlu, 1964; Kütükoğlu, 1983; Faroqhi, 1987). Furthermore, through using these records, they explored not only the socioeconomic activities of various social groups and institutions but also the "total history" of entire towns and regions of the Ottoman Empire (Raymond, 1973; Yediyıldız, 1985; Gerber, 1988; Marcus, 1989; Emecen, 1989).

Despite the "linguistic turn" that shook the foundations of the discipline of history and the emergence of "new cultural history" in Western Europe and North America after the 1970s, Ottoman studies continued to be nurtured by the paradigms and concepts set in the discipline of economy and sociology up until the late 1990s. As stated by Iris Agmon, during this period, "the cultural turn" influenced Middle Eastern historiography primarily within the discourse set by Edward Said in his seminal text *Orientalism* (Agmon, 2004: 179-180). The dominant Orientalist paradigms such as the decline thesis became the object of study for many historians of the Middle East for many years to come. As suggested by Dana Sajdi, "In the post-Orientalism phase, both political economy and social history became the dominant approaches in the movement against the decline-thesis, and reoriented the field of Ottoman studies establishing it firmly on/in "materialist" grounds" (Sajdi, 2007: 25). Therefore, while the object of their studies was inspired by the "cultural turn," methodologically, historians of the Ottoman Empire continued to use socio-economic concepts. As such, the court records in this period were exploited to debunk the dominant Orientalist paradigms such as the decline thesis and the Islamic city model. The resulting quantitative and neo-Marxist analyses can be deemed as extensions of structural approaches.

The "Cultural Turn" in the Analysis of Sicils

Towards the end of the twentieth century, the field of Ottoman studies in general and sicil-based studies, in particular, witnessed a "cultural turn" not only in terms of interest in cultural life but also in the employment of cultural analysis (Sajdi, 2007). The effect of the cultural approaches has been substantial in shifting the orientation of sicil-based studies from exploring long-term patterns of economy and society to exploring the source itself as a "cultural product," i.e., as evidence of the logic and workings of the institution that produced

² Local historians of early republican period were not unfamiliar with these records. They used the court records to write local, regional, institutional and histories of certain groups. These early attempts from 1940s through 1960s have been criticized by the scholars as having used the court records without attempting a systematic reconstruction of the whole and its context. (For examples of these studies, see Uluçay and Gökçen, 1939; Gökçen, 1946; Su, 1938).

this source and the complex relationships within the court and between the court and society-at-large. Furthermore, instead of focusing on long-term patterns, historians started to write about individuals and multifaceted relationships between the court and society on a micro-scale of analysis.

Sicils as Text. The postmodern epistemology that became dominant after the 1970s posed a challenge to the most fundamental assumptions of Western scientific knowledge. Postmodernists rejected the idea of objective truth arguing that all knowledge is profoundly political. They also opposed metanarratives arguing that these are inherently ideological and obfuscating. They are constructed to reinforce power structures and “normalize” the masses by ignoring the heterogeneity of human experiences. They are also essentially Eurocentric in that they negatively represent and/ or ignore cultures outside Western civilization. Instead of grand narratives, postmodern critiques offered “decentered” histories in which relational perspectives, a multiplicity of voices and the foregrounding of otherwise “subaltern” and “marginal” individuals and communities are all present. Furthermore, the idea of progress, the modern periodization of history, and the rational “self” associated with the European project of the Enlightenment were called into question by postmodernist scholars.

The relationship between History/history and theory in general and postmodernism, in particular, is not an easy one. As stated by Keith Jenkins, “Protected by a continued adherence to common sense empiricism and realist notions of representation and truth, most historians - and certainly most of those who might be termed “academic” or professional “proper” historians - have been resistant to that postmodernism which has affected so many of colleagues in adjacent discourses” (Jenkins, 1997: 12). Nevertheless, the methods and agendas of postmodernism have expanded in historical writing over the years. This is not the place to reiterate the details of this uneasy relationship between History/history and theory or the impact of postmodernism on modern historiography. Yet I would like to underline the fact that over the last three decades, scholars approaching European and North American history have been dealing with the postmodernist challenges to History/ history in numerous ways, but particularly by emphasizing the significance of literary and cultural approaches to historical investigation. Historians of the Middle East too began to explore the relevancy of these discussions for their sources in general and the court records in particular. Zouhair Ghazzal was one of the first – if not the first – to raise the very pertinent question of the textuality of the court records. In his reviews of Establet and Pascual’s *Familles et fortunes à Damas: 450 foyers damascains en 1700*, Ghazzal stringently criticized the entire phenomenon of sicil based Ottoman and Middle Eastern historiography. His objections were to the a priori decision of scholars to approach court records using methods that are external to these documents, thus paying no attention to their inherent textuality (Ghazzal, 1998). He argued stringently against the long-held, naïve assumption of the scholars working with sicils that sicils are the most transparent of sources in terms of historical reality and emphasized instead the significance of discursive practices within court records.

In the same year that Ghazzal published his first review of Establet and Pascual’s study, Najwa al-Qattan completed her sicil based dissertation on the non-Muslims of Ottoman Damascus and materialized the objections of Ghazzal in practice. Even though it is not published as a book, al-Qattan’s work is a landmark demonstrating the shift of orientation in sicil-based studies under the influence of postmodern epistemology. The main purpose of al-Qattan’s work is twofold: first, to comprehend the legal status of the Jews and Christians of early modern Damascus; and secondly, to explore the court records themselves. I would like

to dwell upon the second concern of this study since it is methodologically very significant. Al-Qattan (like Ghazzal) criticizes social historians for assuming that the court records are immune to the biases prevalent in other sources for the social history of the Middle East. Secondly, she (like Ghazzal) objects to the quantitative tendency of sicil-based historiography. According to her,

The statistical proclivity of sijill based historiography and its assumptions to regarding the objectivity of the record stem from a purely documentary approach which treats the sijill as an archival depository for empirical facts. In ignoring the text of the record and extent of its implication in distinctly legal universe, this historiography assumes that those facts represent in aggregate form, a reproduction of the objective past (Al-Qattan, 1997: 22).

This analysis evokes the methodology drawn up by Dominique LaCapra for reading historical sources. Indeed, al-Qattan explicitly uses LaCapra in order to suggest a new way of reading the court records. She argues that “In order to put its extensive data to sound and critical use, the sicil must be viewed as document as well as text” (Al-Qattan, 1997: 89). According to her,

As document, the sijill transcribes/ describes events at court and is one of the loci where legal theory and judicial practice intersect. As a legal document, the sijill also represents a source for social and economic “facts,” that is, the material which the social historian gleans from the record arrives, not in the form of raw data, but in the guise of material already significant in the universe of legal interaction. As text, on the other hand, the sijill represents the institutionalized record keeping and archival practice of the court. The individual documents (or hujjajs) that belong to the sijill also function as legal instruments, providing legal actors with written proof of past legal transactions (Al-Qattan, 1997: 32).

The larger question at issue here is how to read the court records as texts. To resolve this question, al-Qattan revisits LaCapra. According to the latter, critical analysis of the relationship between texts and institutions is so significant because “discursive practices” within any given text always have an important relation to the sociopolitical institutions. Consequently, al-Qattan suggests that the textual reading of the court records firstly calls for the study of the extent to which they are institutionally and ideologically articulated with the law, the court, and the state. Once the records are placed within this institutional discourse, the issue then is to find out “the ways in which the sijill’s language reflects, refracts or contests the parameters of overarching politico-legal discourse” (Al-Qattan, 1997: 32). In other words, she suggests a methodology that highlights linguistic practices within the court records as well as the legal and political contexts within which they were produced.

As al-Qattan herself acknowledges, despite the fact that discourse analysis of court records delineates the stratification within which religion rather than gender constituted the main determinant of difference and power, reading court records as texts teaches us nothing about the socio-economic resources of the non-Muslim residents of Damascus. She says “these details belong not to the text, but the contents of the sijill as a document” (Al-Qattan, 1997: 346). Al-Qattan herself did not read the court records as documents because this was not the object of her study; nevertheless, she states that historians should not abandon reading the court records as documents. According to her, “the sijill, as a documentary source, needs to be both critically assessed and methodologically rehabilitated thorough a systematic

analysis of its textuality and the relationship between its text and the “facts” that it documents” (Al-Qattan, 1997: 346).

Writing “Thick Descriptions” of Sharia Courts. Cultural anthropology provides yet another methodology for researchers to deconstruct the suppositions of social science-oriented history of the 1970s and 1980s in Europe and North America. It has become immeasurably influential in redirecting historians’ attention away from the public, political sphere of human actions towards private and everyday life. Rediscovering old sources, including oral history and oral tradition, and re-reading others, historians began to investigate a broad range of human activities, including but not limited to sexuality, marriage, childhood, family, and kinship. One of the most significant changes that have been born out of this encounter between history and anthropology has been the use of the concept of “culture” in plural and broader sense.³

The rapprochement between history and anthropology brought about another shift in the field. Many historians, influenced by the anthropological approach, have attempted micro-histories, placing small communities, single events, or even one individual under minute scrutiny. Although there are significant differences (within and) between anthropologists and microhistorians, especially in terms of their understanding of “the workings of human rationality and validity of making generalizations in social sciences” (Levi, 2001: 104), one central tendency in both deserves to be mentioned: this is the employment of “thick description” to explore any object of study by shrinking the scale of analysis. Micro historians have stringently criticized some of the conclusions of social historians for concentrating on macro-level processes and ‘average’ behavior patterns mainly by resorting to the quantitative analysis yet failing to demonstrate what Giovanni Levi -- one of the pioneers of the practice -- has identified as “the contradictions of normative systems ... the fragmentations, contradictions and plurality of viewpoints which make all systems fluid and open” (Levi, 2001: 107). For microhistorians, the use of deviant cases, recovered especially from inquisitorial and other court records, permitted access to information hitherto “unobserved” by those who gave priority to quantifying, generalizing, or normalizing human experience. Therefore, through reducing the scale of observation, carrying out microscopic analysis, and engaging in an exhaustive reading of the documentary material, microhistorians have been able to disclose the lives of those who were positioned on the margins of their society as well as the extent of and the limits upon their agency, i.e., their ability to make meaningful choices and undertake meaningful actions in their lives.

Compared to its past and usage in modern European historiography, microhistory is a relatively new methodology in modern Ottoman studies. One of the earliest examples of microhistory in Ottoman historiography was published in 1998 by the renowned Egyptian historian Nelly Hanna. In this study, Nelly Hanna not only reconstructs an entire biography of a merchant named Isma'il Abu Taqiyya on the basis of hundreds of documents registered at

---

³According to Geertz, who provided perhaps the most important stimulus to the reconceptualization of culture during the 1980s, culture is an “acted document” whose meaning must be comprehended in the social context of its action and not through an anthropologist’s own presumptions. In the Geertzian reading, culture is conceptualized as a thick lens or heavy web through which we observe the world as well as ourselves. This means that “culture is not a power to which social events, behaviors, institutions, or processes can be casually attributed; it is a context, something within which they can be intellectually – that is, thickly – described” (Geertz, 1994: 220).

the sharia court over a period of forty years (the 1580s-1620s) but also enable us to read more closely the complicated issues related to the Egyptian economy and social structure of the period (Hanna, 1998). The most recent work that exemplifies the use of court registers to write micro-histories is *The Other Faces of the Empire* edited by Fırat Yaşa. As Yaşa points out in the very beginning of his edited work microhistory is still not commonly practiced in Ottoman studies. Therefore, the articles assembled in *The Other Faces of the Empire* fill an important gap in the field not only in terms of focusing on ordinary people who are "outside the scene" but also approaching the court records by using the method of "thick description." By doing so, *The Other Faces of the Empire* allows us to think about the potentials of microhistory as far as the Ottoman historiography is concerned (Yaşa, 2020).⁴

Meanwhile, legal anthropologists became increasingly interested in the field of law in general, and in the Islamic sharia courts as an institution in particular, starting in the mid-1980s. This interest developed gradually and was reflected in the publication of several studies dealing with contemporary sharia courts.⁵ As noted by Agmon and Shahar, these works have contributed considerably to our understanding of the social, political, and cultural dynamics of Islamic sharia courts as socio-legal institutions (Agmon and Shahar, 2008). Some Ottomanists working with the sicils were in turn influenced by these studies' theoretical frameworks and produced significant works of their own. The most important study that needs to be mentioned in this context is Leslie Peirce's *Morality Tales* (Peirce, 2003).

Morality Tales has received substantial attention and has been reviewed a number of times by Ottomanists and non-Ottomanists alike (Skinner, 2006; Hardwick, 2006; Chatterjee, 2006; Ergene, 2006). This work was written using the concepts and methodologies produced within cultural anthropology in general and legal anthropology in particular. *Morality Tales*, in the words of its author, is "primarily an attempt to understand the culture of a local court: that is, the nature of dispute resolution that occurred within it and its vision of social justice" (Peirce, 2003: 1). According to Peirce, who provided a very close reading of the registers produced within a single year (1540-1541) at the court of sixteenth-century Aintab, the local court is not a "legally autonomous, isolated institution" but rather a legal arena – among many arenas in the local legal network – within which various discourses of the law were interpreted through the participation of judges, judicial personnel, and the local community.

This argument on the basis of "law as a process rather than normative prescription or administrative structure" and the proposition that justice is shaped by the consumers of law via "negotiating with and through the court," is indeed not new and owes much intellectual debt to Geertzian anthropologists working on the modern sharia courts. In her work, Peirce makes explicit use of and frequent references to Lawrence Rosen's studies on the workings of the court in the modern Moroccan town of Sefrou (Rosen, 1989, 2000). For example, like Rosen, Leslie Peirce also attempts to provide a "thick description" of the Aintabian court in that she relates the court with its community as well as its cultural, political, and religious milieu. Throughout the book, she attempts to demonstrate that justice was relational and contextual in the sixteenth-century Anatolian city of Aintab since it "varied according to a person's location in the social landscape – by gender, by class, by place of residence, by religious orientation" (Peirce, 2003: 386). She argues in line with Rosen that the purpose of the law in Islam is to provide social equity rather than equality. She says "Most of the business

⁴ In this respect, please also see *Toplumsal Tarih Dergisi* issue number 322 edited also by Fırat Yaşa in 2020.

⁵ For examples, see Messick, 1992; Rosen, L. 1989; Mir- Hosseini, 1997

of the court was straightforward – the recording of the routine transactions or the settlement of disputes that had clear winners and losers. But when it was not, the court aimed at the goal of social equity rather than “winners take all” solutions (Peirce, 2003: 387).

Morality Tales has been praised often but rarely criticized. Among the very few criticisms, that of Boğaç Ergene is important in that it questions this narrative largely based on sicils (Ergene, 2006). He argues that while attempting to provide a “thick description” of the sixteenth-century court of Aintab through focusing on not only the institution itself but also its clientele and its interrelations, Pierce provides the reader with a very coherent and neat account. According to Ergene, so many problems and blank spots that sicils pose to their readers are almost absent in Pierce’s account. Due to this coherent narrative, Ergene charges Pierce with overreading her sources. Nevertheless, as Ergene notes, this study constitutes an extremely stimulating and thought-provoking addition to modern Ottoman sicil studies despite certain weaknesses. It can be rightly considered as a refreshing attempt to reconsider the relationship between the text and context. Many critics of the book also recognize that it is an important contribution to the literature in that it tests the possibilities and limitations of microhistorical research and interpretive legal anthropological approach.

Interpretive legal anthropology and microhistorical approaches have inspired historians to investigate court records not only in terms of their content but also through the institutional discursive strategies embedded therein. Furthermore, through approaching the court not as an isolated institution but rather as a local community institution, scholars gain a clearer insight into the workings of the law on the ground as well as the role of local inhabitants in the making of justice. Nevertheless, as pointed out by one of the most prolific and engaging writers of recent scholarship on the Ottoman court records, Iris Agmon, there are still two significant gaps in the field:

First, a map and typology of the various collections of sharia court records are needed. Historians have substantiated their research by “the sharia court record” inadvertently obscuring the fact that the records, although showing a high level of uniformity owing to their adherence to certain textual formulae and calligraphic conventions, also reflect a wide range of differences that require historization.

Second, our knowledge about the work of sharia court system and its personnel is quite sparse. Obviously, court records constitute the only remaining section of a larger number of court activities. In order to understand better how the texts of past realities both inside and outside the court room, we need to investigate the court itself, the people who worked there, and the record they produced (Agmon, 2006: 42-43).

Iris Agmon sees the solution to these lacunae in adopting “sociolegal readings” of the court records which constitutes our object of analysis in the next section to follow.

Adopting a Sociolegal Perspective on Court Records

The underlying argument from a socio-legal perspective is that “Law constitutes society in so far as it is itself, an aspect of society, a framework and an expression of understandings that enable society to exist” (Cotterrell, 1998: 182). Thus, it refuses to draw sharp lines between “legal” and “social” as well as “law” and “society.” These categories become indistinct and blurred in socio-legal analysis. More importantly, sociolegal analysis entails seeing “law as a process and social action” rather than as a doctrine – norms, rules, principles, concepts, and the modes of their interpretation and validation. One of the main

tenets of the sociolegal perspective is empirical research. To Chatterel, one of the outstanding proponents of this approach, “such a perspective needs to be empirically grounded – based on observation of the diversity and detail of the historical experience. Speculation about the nature of or the meaning of legal ideas which does not relate its inquiries to historical experience in this way is impractical and may lack point since it ignores the specificity of the contexts in which the meanings of legal doctrine are shaped” (Cotterrell, 1998: 185).

In a 2008 article published in *Islamic Law and Society* that provides a summary of studies on sharia courts in contemporary and past Muslim societies with an emphasis on methodological shifts, Iris Agmon and Ido Shahar argue that sociolegal readings of court records in modern Ottoman historiography have begun in the early 2000s (Agmon and Shahar, 2008). In this context, in addition to Leslie Peirce’s *Morality Tales* mentioned above, they refer to the examples of Boğaç Ergene’s *Local Court, Provincial Society and Justice in the Ottoman Empire*, and Iris Agmon’s *Family and the Courts* (Agmon, 2006). These studies were later followed by Avi Rubin’s *Nizamiye Courts*, Yavuz Aykan’s *Rendre la justice à Amid*, Coşgel and Ergene’s *Economics of Justice*, and Başak Tuğ’s *Politics of Honor* (Rubin, 2011; Aykan, 2016; Coşgel and Ergene, 2016; Tuğ, 2017).

Although they have different foci and cover different periods and localities, these studies are similar in terms of the way they approach court records. First of all, in addition to their central topics, these studies also examine the sources (i.e., court records) they use to analyze these topics, as well as the institution (i.e., sharia courts) that generates these records. The reason underlying this questioning of both the court records and the courts themselves is to emphasize that the social issues they examine are re-constructed using legal sources. In the words of Başak Tuğ, “In writing social history the study of legal documents requires not only a well-established database on the workings of these institutions, but also a meticulous awareness of the mediated, fabricated, textual, and therefore constructed character of the legal documents” (Tuğ, 2017: 8). This is because these sources are not “transparent mirrors of reality” (Ze’evi, 1998: 37). To the contrary, the “reality” reflected in these documents cannot be independent of the language of the institution concerned, the legal framework it complies with, and the power dynamics that play a role in their production. These studies go beyond merely voicing their support for this approach. In questioning the court records, the researchers also pay special attention to their calligraphic, orthographic, and stylistic features and the legal formulas they contain; the legal procedures followed in creating these documents; the fields of work and workloads of the courts that produce these records; and the social and professional backgrounds of, and the hierarchies among, judges, clerks, and other court officials. In so doing, they aim to subject court records to textual and historical analysis and avoid approaching them as “data banks” independent of the time and place of their production.

Another shared argument in these studies is that sharia courts are not autonomous institutions isolated from society and other legal institutions. Therefore, albeit to different degrees, all of these studies deal with the way ordinary people contribute to the functioning of the judiciary and achieving justice. Therefore, important questions dealt with in these books include witnesses (shuhud al-hal), bail, and socio-legal methods used by neighborhoods and/or villages in regulating their internal affairs and enforcing social control. Therefore, following Leslie Peirce, it can be argued that it was kadis who made the final decision regarding issues brought before Ottoman sharia courts, within the framework of

Ottoman legal regulations, but they did so with the help of other court officials, who were members of the local community, and on the basis of the feedback they provided (Peirce, 2003: 2). Therefore, Leslie Peirce argues that Ottoman sharia courts are better viewed as local courts than sharia courts proper.

The proposition that Ottoman sharia courts are only one of the institutions making up the Ottoman legal network, and therefore, their relationship with other legal institutions should be investigated, is another shared point in researchers that adopt the socio-legal approach. Başak Tuğ's *Politics of Honor in Ottoman Anatolia* is noteworthy in this respect. In the introduction to her work, Tuğ states that she aims to write a social history of illegal sexuality in the eighteenth century, but argues that this social history is, by necessity, a legal-institutional history of the eighteenth century as well. Constructing a social history on the basis of legal texts produced by different institutions, Tuğ underlines the need for placing these documents within the dynamics of the institutions that produced them and utilizing them only after deciphering the complex ties among these institutions. Seeking answers to a wide range of questions including how illegal sexuality is defined, controlled, and managed, and how public order is achieved in Ottoman society by focusing on sexual offenses, Tuğ uses Anatolian Ahkam Registers and Şikayet Registers, Kalebend Registers, and a selection of important fatwa books of the time, along with Ankara and Bursa sharia court records. In explaining her use of diverse historical sources, Başak Tuğ says she would like to contribute to a rethinking of how Islamic law is applied in practice by including some previously overlooked sources in her work. She argues that so far, sociolegal historians of the Ottoman Empire have mostly utilized sicils and fatwa collections to examine "law in practice," and thus, were partly responsible for the perception that sharia courts were the most important if not the only places where Ottoman law was practiced. She, on the other hand, re-questioned the judicial function of the Imperial Council, long overlooked in Ottoman historiography, by including documents found in Anatolian Ahkam and Şikayet Registers in her study, underlining the fact that sharia courts were not the only institutions in the Ottoman legal network.

As mentioned above, one of the distinguishing characteristics of the sociolegal approach is the emphasis on utilizing quantitative methods. In this context, Metin Coşgel and Boğaç Ergene's *Economics of Justice* differs from other studies reviewed so far in that they use quantitative methods (Coşgel and Ergene, 2016). Coşgel and Ergene describe their work as "representing both continuity with and a rupture from previous sicil-based studies" (Coşgel and Ergene, 2016: 3). They admit that quantitative approaches to Ottoman court records have a long history but argue that these studies use quantitative methods to evaluate the economic information found in court records, whereas their goal is to quantify the people that used the courts, their socio-economic statuses, and the decisions made on their cases. Therefore, they aim to quantify the socio-legal data found in court records rather than economic data. According to Coşgel and Ergene, although court records provide sufficient data to analyze the genders and religious affiliations of people who use the court, they only provide indirect data about their social positions and socio-economic statuses. The authors create a map of the socio-economic statuses of the users of the court using this indirect information and investigate whether the justice obtained is linked to socio-economic status. After conducting a complicated and thorough analysis of the titles, religious affiliations, and family connections of people who use the services of the court in the eighteenth-century Kastamonu, Coşgel and Ergene conclude that the Ottoman judiciary favors free Muslim males

of means in high-ranking religious or military positions. Therefore, they argue that the claim, long in circulation, that the Ottoman courts tended to protect the less powerful members of society needs to be thoroughly questioned.

Conclusion

From the 1960s to 1990s, the scientific objectivity approach supported by quantitative methods set the direction of sicil-based studies. However, in the same period, Western-centered mainstream historical thought started to move away from positivism and historicism. The cultural and linguistic “turns” toward the end of the twentieth century shook the foundations of not only quantitative economic and social history but also many Eurocentric concepts and paradigms used to understand Islamic and Ottoman history. Thus, in the 1980s and 1990s, in particular, studies have been conducted that questioned and challenged paradigms and grand narratives such as the “Unchanging East,” “Oriental Despotism,” “Islamic city,” “Kadi Justice,” “Ottoman Decline,” and “Ottoman Westernization” that reflected an Orientalist perspective. These revisionist studies use Ottoman court records as their main sources. Thus, these records were used to reconstruct not only the institutional history of the Ottoman civilization but also the history of various social groups (women, slaves, merchants, peasants, and nomads) that made up the Ottoman society. However, from the 1960s to 1990s, historians that utilized court records tended to use them as data repositories to identify long-term socio-economic structures. Therefore, these sicil-based studies did not really consider that these were essentially legal sources and reflected the institutional style and rhetoric of the institution that produced them.

By the mid-1990s, not only were there more sicil-based studies, but the postmodernist thought had also become more salient in Ottoman historiography. In this process, Ghazzal, Ze’evi, and Qattan published their critical works on sicil-based studies and proposed to subject court records to textual analysis and problematize the institutions and legal processes that produced them. More importantly, they refused to see court records as “transparent glasses” into the past, argued for viewing these records as legal texts first and foremost, and strongly criticized their use as data repositories severed from the context of the institution, time period, and socio-cultural venue in which they were produced.

Taking this criticism into account, sociolegal readings of court records began in the early 2000s. Researchers subjecting court records to a sociolegal reading started to examine the workloads and types of sharia courts that operated at different times and places in the Ottoman Empire, court officials, the legal jargon and organizational culture of these courts, and the relationships between sharia courts and other judicial institutions. The goal was to decipher the textual characteristics of court records and contextualize them with the time and place in which they were produced. As argued above, the sociolegal reading of court records is nurtured by cultural approaches and discourse analysis but does not completely reject quantitative analysis, instead of arguing that quantitative analysis with good models can make an important contribution to sociolegal historiography of the Ottoman Empire, a stance that sets it apart from other approaches. In this context, Coşgel and Ergene were the first to put the quantitative emphasis of the sociolegal approach into practice in a book-length study, arguing that quantitative research methods, despite their problems, should be used by historians focusing on the Ottoman judiciary because a careful quantitative model would allow

us to question many generalizations regarding the Ottoman legal history and test new hypotheses, and help Ottomanists leave their secluded corner of the academia and interact with other disciplines.

This study focused on mapping the different approaches to court records adopted, in particular, by historians in Europe and North America from the 1960s to the present. These changing readings of the records of sharia courts also allow us to see how the socio-political conditions of the time periods in which they emerge and develop affect historians, and how historians were able to expand the limits of modern Ottoman historiography by asking for new questions of old sources. However, subsequent approaches were born out of criticism of previous ones, and all constitute important theoretical and methodological steps in creating a more layered narrative on Ottoman history.

This study did not deal with the ways in which digital technologies affected sicil-based studies. However, the nascent literature on this topic shows that historians working with sicils do not simply consume digital sources as passive users, they also re-map, re-model, and visualize some of the data found in these long available sources using digital technologies. Regarding the potential effects of digital technologies on sicil-based historiography, I will suffice by pointing to Dörtok Abacı's study that used Social Network Analysis to examine different types of documents on testimony, custodianship, bail, and credit relationships (Dörtok Abacı, 2013). The current and potential effects of the use of digital technologies on Ottoman studies in general and on sicil-based historiography, in particular, deserve to be studied separately. Therefore, a lengthier discussion of this issue, which has the potential to transform the field, is left for further studies.⁶

Conflict of Interest Statement: The author has no conflicts of interest to declare.

References

- Abacı. N. (2020). Her dâim mudârib: Anayerliliğinin öncülerinden şahsiyet sahibi Konyalı Hatice'nin kendine koca alması ve çalıştırmasının hikâyesi. *Toplumsal Tarih* 322 s. 40-43.
- Abacı. N. (2018). "Koca olsun bu gece olsun: Kırk iki günde üç kez âdet gören Bursalı Fatma'nın hikâyesini kurgulamak (17. Yüzyıl)", *Âb-ı Hayât'ı aramak, Gönül Tekin'e armağan*, Haz. Ozan Kolbaş - Orçun Üçer, İstanbul: Yeditepe, s. 689-699
- Abacı Dörtok, Z. (2013). "Bilgi çağında tarihçi olmak": Sosyal ağ analizi yaklaşımı ve Osmanlı tarihi çalışmaları. *Turkish History Education Journal*, 2(2), 32-57.
- Abu-Lughod, J. (1987). The Islamic City: Historic myth, Islamic essence, and contemporary relevance. *International Journal of Middle Eastern Studies*, 19(2), s. 155-176.
- Açık, T. (2015). Toplumsal cinsiyet bağlamında Osmanlı hukukunda kadından eşkiya olup olamayacağına dair bir Tartışma: Havva Hatun örneği. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1 (1) , 35-94

⁶ For a pioneering study, see Gratien, C., Polczynski, M., & Shafir, 2014.

- Agmon, I. (2004). Women's history and Ottoman Sharia court records: Shifting perspectives in social history. *Hawwa*, 2(2), s. 172-209.
- Agmon, I. (2006). *Family and court: Legal culture and modernity in late Ottoman Palestine*. New York: Syracuse University.
- Agmon, I. ve Shahar, I. (2008). Shifting perspectives in the study of Shari'a courts: Methodologies and paradigms. *Islamic Law and Society*, s. 1-19.
- Al-Qattan, N. (1997). *Dhimmi in the Muslim court: Documenting justice in Ottoman Damascus, 1775-1860* (Unpublished doctoral dissertation). Harvard University, Cambridge.
- Araz, Y. (2013). *16. yüzyıldan 19. yüzyıl başlarına: Osmanlı toplumunda çocuk olmak*. İstanbul: Kitap.
- Argit, B. I. (2020). *Life after the Harem: Female palace slaves, patronage and the imperial Ottoman court*. Cambridge: Cambridge University.
- Aykan, Y. ve Ergene, B. (2019). Shari'a courts in the Ottoman Empire before the Tanzimat. *The Medieval History Journal*, 22(2), s. 203-228.
- Aykan, Y. (2016). *Rendre la justice à Amid: Procédures, acteurs et doctrines dans le contexte ottoman du XVIIIe siècle*. Leiden: E. J. Brill.
- Bentley, M. (2005). *Modern historiography: An introduction*. London: Routledge.
- Burke, P. (2013). *The French Historical Revolution: Annales School 1929-1989*. John Wiley & Sons.
- Canbakal, H. (2006). *Society and politics in an Ottoman town: 'Ayntāb in the 17th century*. Leiden: Brill.
- Çelik, F. (2013). *Community in motion: Gypsies in Ottoman Imperial State policy, public morality and at the Sharia court of Üsküdar (1530s-1585s)* (Unpublished doctoral dissertation). McGill University, Montreal.
- Chatterjee, I. (2006). Between West and South: Asianist women's history and Islam. *Journal of Women's History*, 18(1), s. 192-196.
- Coşgel, M. M. ve Ergene, B. (2016). *The Economics of Ottoman justice: Settlement and trial in the Sharia Courts*. Cambridge: Cambridge University.
- Cotterrell, R. (1998). Why must legal ideas be interpreted sociologically? *Journal of law and society*, 25(2), s. 171-192.
- Ergenç, Ö. (1995), *Osmanlı klasik dönemi kent tarihçiliğine katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı.
- Ergene, B. (2006). Review of Morality Tales: Law and gender in the Ottoman court of Aintab. *International Journal of Middle East Studies*, 38(2), s. 309- 310.
- Ergene, B. A. (2003). *Local court provincial society and justice in the Ottoman Empire: Local practice and dispute resolution in Çankırı and Kastamonu*. Leiden: Brill.
- Faroqhi, S. (1984) *Towns and townsmen of Ottoman Anatolia: Trade, crafts, and food production in an urban setting, 1520-1650*. Cambridge, New York: Cambridge University.

- Faroqhi, S. (2002). *Stories of Ottoman men and women: Establishing status, establishing control*. İstanbul: Eren.
- Faroqhi, S. (2020). Padişahın toplumsal ve siyasal seçkinlerle karşı karşıya gelen sıradan tebaası: Hikâyelerini ortaya çıkarabilir miyiz? F. Yaşa (Edt.), *İmparatorluğun öteki yüzleri: Toplumsal hiyerarşi ve düzen karşısında sıradan hayatlar* (s.13-49). İstanbul: Koç Üniversitesi
- Fay, M. A (1997). Women and *Waqf*: Property, power, and the domain of gender in eighteenth-century Egypt. M.C. Zilfi (Ed.), *Women in the Ottoman Empire, Middle Eastern Women in the Early Modern Era* (s. 28-48). Leiden, New York: Brill.
- Forster, R. (1978). Achievements of the Annales school. *Journal of Economic History*, s.58-76.
- Geertz, C. (1973). Thick description: Toward an interpretive theory of culture. *Turning points in qualitative research: Tying knots in a handkerchief*, 3, s. 143-168.
- Gerber, H. (1980). Social and economic position of women in an Ottoman city, Bursa, 1600-1700. *International Journal of Middle East Studies*, 12(3), s. 231-244.
- Gerber, H. (1988) *Economy and society in an Ottoman City: Bursa, 1600-1700*. Jerusalem: Hebrew University.
- Gerber, H. (1994). *State, society, and law in Islam: Ottoman Law in comparative perspective*. Albany, NY: State University of New York.
- Ghazzal, Zouhair. 1998. "A reply to Andre Raymond," *International Journal of Middle East Studies*, 30, s. 474-475.
- Ginio, E. (2003). Living on the margins of charity: Coping with poverty in an Ottoman provincial city. M.Bonner, M. Ener, A. Singer (Edt.). *Poverty and charity in Middle Eastern contexts*, (s. 165-184). Albany: State University of New York.
- Gökçen, İ. (1946). *16. ve 17. asır sicillerine göre Saruhan'da Yürük ve Türkmenler*. İstanbul: Marifet.
- Gratien, C., Polczynski, M., & Shafir, N. (2014). Digital Frontiers of Ottoman Studies. *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, 1(1-2), 37-51.
- Hardwick, J. (2006). Looking for the universal in the local: Morality Tales from the Western end of the Mediterranean. *Journal of Women's History*, 18(1), s. 181-185.
- Hourani, A. (1970), "The Islamic City in the light of recent research", Hourani, A. H. ve Stern S. M. (Edt.), *The Islamic City* (s. 1-24). Oxford: B. Cassirer.
- Hourani, A. (1985), "Ottoman reform and the politics of notables", *The Emergence of the Modern Middle East* (s. 36-66). Oxford: Macmillan.
- Hunt, L. (1986). French history in the last twenty years: The rise and fall of the Annales paradigm. *Journal of Contemporary History*, 21(2), s. 209-224.
- İnalçık, H. (1978). Impact of the Annales School on Ottoman studies and new findings [with discussion]. *Review (Fernand Braudel Center)*, s. 69-99.
- İnalçık, H. (1981). Osmanlı idare, sosyal ve ekonomik tarihiyle ilgili belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden seçmeler. *Türk Tarih Kurumu, Belgeler, X, 14*, (1980-81) s.1-91.
- Jenkins, K. (Ed.). (1997). *The postmodern history reader*. Psychology Press.

- Jennings, R. C. (1975). Women in early 17th century Ottoman judicial records: The Sharia court of Anatolian Kayseri. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 18(1), s. 53-114.
- Jennings, R. C. (1978). Zimmis (Non-Muslims) in early 17th century Ottoman judicial records. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 21(1), s. 225-293.
- Levi, G. (1991). On microhistory. P. Burke (Edt.). *New perspectives on historical writing* (s. 97-120). Pennsylvania: Pennsylvania State University
- Mengüç, M. C. (2002). *Historiography and Nationalism: A Study regarding the Proceedings of the First Turkish History Congress* (Unpublished MA Thesis). McGill University, Montreal.
- Messick, B. (1992). *The calligraphic state: Textual domination and history in a Muslim society*, (Vol. 16). Berkeley, California: University of California.
- Mir-Hosseini, Z. (1997). *Marriage on Trial: A study of Islamic family law; Iran and Morocco compared*. London: Tauris.
- Hanna, N. (1998). *Making big money in 1600: The life and times of Isma'il Abu Taqiyya, Egyptian merchant*. Cairo: American University.
- Peirce, L. (2003) *Morality Tales: Law and gender in the Ottoman court of Aintab*. Berkeley: University of California.
- Raymond, A. (1985), *Grandes villes arabes à l' époque ottomane*. Paris.
- Raymond, A. (1994), "Islamic City, Arab City: Orientalist myths and recent reviews", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 21(1), s. 3-18.
- Rosen, L. (1989). *The anthropology of justice: Law as culture in Islamic society*. Cambridge: Cambridge University.
- Rosen, L. (2000). *The justice of Islam: Comparative perspectives on Islamic law and society*. Oxford: Oxford University.
- Rubin, A. (2011). *Ottoman Nizamiye Courts: Law and Modernity*. New York: Springer.
- Sahillioğlu, H. (1967). Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1525 yılı sonunda İstanbul'da fiyatlar. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1(3), s. 50-53.
- Sajdi, D.(2007). Decline, its discontents and Ottoman cultural history: By way of introduction. *Ottoman Tulips, Ottoman Coffee: Leisure and Lifestyle in the Eighteenth Century*, s. 1-40. London, New York: Tauris.
- Sariyannis, M. (2008). Prostitution in Ottoman Istanbul, late sixteenth-early eighteenth century. *Turcica*, 40, s. 37-65.
- Seng, Y. (1996). Fugitives and factotums: Slaves in early sixteenth-century Istanbul. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 39(2), s. 136-169.
- Skinner, P. (2006). Morality Tales: A medieval inheritance. *Journal of Women's History*, 18(1), s. 186-191.
- Tak, E. (2009). *Diplomatik Bilimi bakımından XVI–XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve bu sicillerin ihtiva ettiği belge türlerinin form özellikleri ve tanımlanması* (Unpublished doctoral dissertation). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Tekgöl, N. (2016). *A gate to the emotional world of pre-modern Ottoman Society: An attempt to write Ottoman History from "the inside out"* (Unpublished doctoral dissertation). Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Tuğ, B. (2017). *Politics of honor in Ottoman Anatolia: Sexual violence and socio-legal surveillance in the eighteenth century*. Brill.
- Tülüveli, G. (2000). Mikrotarihçilik ve kaynak kullanım problemi: Kadı sicilleri örneği, *Tarih yazımında yeni yaklaşımlar: Küreselleşme ve yerelleşme*, (s. 271-273). İstanbul, Tarih Vakfı.
- Uğur, Y. (2003). Mahkeme Kayıtları (Şer'iyeye Sicilleri): Literatür değerlendirmesi ve bibliyografya. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (1), s. 305-344.
- Uğur, Y. (2005), Şehir tarihi ve Türkiye'de şehir tarihçiliği: Yaklaşımlar, konular ve kaynaklar, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(6), s. 9-26.
- Uluçay, M. Ç. ve Gökçen, İ. (1939). *Manisa tarihi*. İstanbul: Resimli Ay.
- Yaşa, F. (Ed.) (2020). *İmparatorluğun öteki yüzleri: Toplumsal hiyerarşi ve düzen karşısında sıradan hayatlar*. İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Yaşa, F. (Ed.) (2020). Osmanlı toplumunda sıradan insanların sıra dışı hikâyeleri [Özel Dosya]. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 322.
- Yediyıldız, B. (1985). *Ordu kazası sosyal tarihi (1455-1613)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Yılmaz, F. (2012). Zina ve fuhuş arasında kalanlar: Fahişe, subaşıya karşı. *Toplumsal Tarih*, 220, s. 22-31.
- Yılmaz, G. (2017). Küreselleşme öncesi ve sonrası Osmanlı kent tarihçiliği. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 26(2), s.105-131.
- Yi, E. (2004). *Guild dynamics in seventeenth-century Istanbul: Fluidity and leverage*. Leiden: Brill.
- Ze'evi, D. (1998). The use of Ottoman Sharī'a court records as a source for Middle Eastern social history: a reappraisal. *Islamic Law and Society*, 5, s. 35–56.
- Zilfi, M. (2012), *Women and slavery in the late Ottoman Empire: The design of difference*. Cambridge: Cambridge University.

This page left blank...

Kadim belgeler, değişen yaklaşımlar: Modern Osmanlı tarihyazımında mahkeme kayıtlarının kullanımı üzerine bir analiz

Faika ÇELİK

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, E-posta: faika.celik@gmail.com

Makale Bilgisi

Makale Türü	Araştırma & İnceleme
Geliş Tarihi	03.03.2021
Kabul Tarihi	21.05.2021
DOI Numarası	https://doi.org/10.17497/tuhed.890154
Kaynak Göster	Çelik, F. (2021). Old documents, shifting approaches: An analysis on the use of Sharia court records in modern Ottoman historiography. <i>Turkish History Education Journal</i> , 10(1), 135-152. https://doi.org/10.17497/tuhed.890154
Etik Beyannamesi	Arşiv belgeleri ve ilgili literatür üzerinden gerçekleştirilen bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Bilgi Notu

Kadim belgeler, değişen yaklaşımlar: Modern Osmanlı tarihyazımında mahkeme kayıtlarının kullanımı üzerine bir analiz

Faika ÇELİK

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, E-posta: faika.celik@gmail.com

Öz

Bu çalışma 1930'lerden günümüze Osmanlı tarihçilerinin tedavülünde olan ve Osmanlı tarihinin "altın madeni" olarak değerlendirilen şer'î mahkeme kayıtları ya da şer'îye sicillerinin hangi metodolojik ve teorik çerçeveler dâhilinde kullandıklarının kritik bir değerlendirmesini yapmayı amaçlamaktadır. Gerek alanda itibar görmüş şer'îye sicilli temelli çalışmalar gerekse 1990'lı yıllardan itibaren bu çalışmalar üzerine kaleme alınan tarihyazınsal değerlendirmeler bize şer'îye sicillerinin şimdiye kadar belli başlı üç yaklaşımla ele alındığını gösterirler. 1) Yapısalcı yaklaşımda, sicillerde bulunan mebzul miktarda veriler, sosyal ve ekonomik yapıları değerlendirmek için yorumlanır. 1960'larda başlayıp 1990'ların ortalarına kadar devam eden bu aşamada, kadı sicilleri toplum ve ekonomideki uzun vadeli yapısal örüntüleri incelemek ve çeşitli bölgelerin, eyaletlerin ve şehirlerin bütüncül tarihini yazmak için kullanılmıştır. 2) 1990'ların ortalarından itibaren ise, sicil temelli tarih yazımında post yapısalcı okumalarda geliştirilen soruların ve yaklaşımların bazılarının dikkate alınıp eleştirel bir şekilde benimsenmesi yoluyla kademeli olarak "kültüre yönelik" gerçekleşmiştir. 3) Yirmi birinci yüzyılın başlarına gelindiğinde, "kültüre yönelik" hâlâ devam etmekle beraber bazı Osmanlı tarihçileri kadı sicillerini "sosyo- hukuki (socio-legal)" bir gözlükle okumaya başlamıştır. Kadı sicillerinin sosyo-hukuki perspektiften okunması kültürel yaklaşımlardan ve söylem analizinden büyük ölçüde beslenmekle beraber, sayısal analiz kullandığı için farklıdır. Bu çalışmada yukarıda bahsedilen yaklaşımlar daha ayrıntılı bir şekilde açıklanmakta, ayrıca alandaki bazı dönüm noktaları ve Osmanlı tarih yazımını nasıl şekillendirdikleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı mahkeme kayıtları, şer'îye sicilleri, tarihyazımı, yapısalcılık, postmodernizm

Giriş

Osmanlı şer'î mahkeme kayıtları ya da en sık kullanılan tabirle şer'îye sicilleri modern Osmanlı tarihyazımının en klasik kaynakları arasında yer alır. Zira şer'îye sicilleri Osmanlı tarihinin birçok veçhesini (yeniden) inşa etmek üzere 1930'lerden beri Osmanlı tarihçilerinin tedavülündedir. 1930'lerden günümüze Osmanlı İmparatorluğunun farklı coğrafyalarını ve zamanlarını çalışan Osmanlı tarihçileri sicilleri kullanarak birçok makale ve kitaplar kaleme almış ve Osmanlı tarihinin hukuktan, ekonomiye, sosyal yapıdan, şehir hayatına birçok veçhesini açığa çıkarmışlar ya da bildiklerimizi sicillerin sunduğu malumat ışığında yeniden test edip, revize etmişlerdir. Osmanlı kadınlarının tarihi, büyük ölçüde sicillerde bulunan

malzemelere dayanarak yeniden inşa edilmiştir (Ze’evi, 1998). Şarkiyatçı yazında erotik ve egzotik bir imge olarak nesneleştirilen, çok eşliliğe maruz kalan “kurbanlar” olarak tasvir edilen, harem duvarları arasında mahkûm edilmiş ve kamusal alana duhulleri son derece kısıtlı olarak değerlendirilen Osmanlı kadınları, şer’iye sicillerinin deşifre edilmesi ve yakın okumaya tabi tutulmasıyla birlikte Osmanlı sosyoekonomik dünyasının “görece özgür” özneleri olarak modern Osmanlı tarih yazımında yerlerini almışlardır (Ze’evi, 1998). Öyle ki şer’iye sicillerini temel alan bu çalışmalar sayesinde Osmanlı kadınları artık şarkiyatçı paradigmanın ötesinde belirgin bir yasal statüleri olan, Osmanlı Şer’i mahkemelerini davacı ve davalı olarak kullanan, sahip oldukları mülkleri yöneten, evlilik ve boşanma şartlarını müzakere eden, zanaatkârlık eden, borç alıp vererek malı ve ticari işlemler gerçekleştiren, hibe kabul edip, hibe veren, değişik hizmetler sağlayan irili ufaklı vakıflar kuran ve bu vakıfların yönetiminde yer alan özneler olarak karşımıza çıkmaktadır (Jennings, 1975; Gerber, 1980; Meriwether, 1999; Peirce, 1993, 2003; Fay, 1997; Faroqhi, 2002; Abacı, 2018, 2020). Burada altı çizilmesi gereken diğer bir mevzu ise şer’iye sicillerinin tarihçilerce kullanımı sadece Osmanlı kadınlarının sosyo-ekonomik ve hukuki statülerini revize edilmesini sağlamamış, benzer açılımlar Osmanlı’da diğer madun ve marjinal grupların gündelik deneyimlerini, yaşam stratejilerini, hak arayışlarını, zihniyet ve duygu dünyalarını yeniden inşa etmemizi mümkün kılmıştır (Jennings, 1978; Seng, 1996; Ginio, 2003; Sariyannis, 2008; Yılmaz, 2012; Zilfi, 2012; Çelik 2013; Araz, 2013; Açık, 2015; Tekgül, 2016; Argıt, 2020).

Aynı şekilde Osmanlı medeniyetine dair birçok kurum mahkeme kayıtlarının sağladığı veriler dâhilinde tekrardan gözden geçirilmiş ve geçirilmektedir. Bu bağlamda belki de zikredilmesi gereken en önemli kurum Osmanlı kentine dairdir (Uğur, 2005; Yılmaz 2017). Max Weber’in “Batı” ve “Doğu” kentlerine dair sunduğu söylemden etkilenen ve daha sonra Orientalist tarihçiler tarafından beslenen “İslam Şehri” paradigması 1960’lardan itibaren öncelikle Osmanlı’nın Arap Eyaletlerini merkez alan ve eserlerinde büyük ölçüde şer’iye sicillerinden yararlanan Albert Hourani, Andre Raymond gibi tarihçiler tarafından revizyona tabi tutulmuş ardından, Ronald Jennings, Haim Gerber, Suraiyya Farouqhi, Özer Ergenç tarafından şer’iye sicilleri temel alınarak yapılan çalışmalar “İslam Şehri” paradigmasının Osmanlı Anadolu şehirleri açısından da mesnetsiz olduğunu ortaya koymuştur (Hourani, 1970; Raymond, 1984, 1995; Gerber, 1998; Faroqhi, 1984; Ergenç, 1995). Burada adını zikrettiğimiz bu öncül olarak kabul edilen çalışmalar ve onları takip eden eleştirel yayınlar neticesinde biz bugün artık ‘İslam Şehri’ paradigmasının tutarsız bir tarihi mit olarak değerlendiriyor (Abu-Lughod, 1987) ve İslam kentlerinin sadece İslami yaşam tarzının gereksinimlerine göre düzenlenmediğini ve bu kentlerin zamansal ve mekansal olarak statik olmadığını biliyoruz. Ayrıca ‘İslam Şehri’ modelinin altını çizdiği bu kentlerde şehir yönetimine katılımı destekleyen özerk veya yarı-özerk kurumlar olmadığından ötürü Batılı muadillerinden geri olduğunu lonca teşkilatı, şer’i mahkeme ve şehir elitleri üzerine yapılan çalışmalar sayesinde yeniden okumaya tabii tutuyoruz (Yi, 2004; Hourani, 1985; Gerber, 1994; Canbakal, 2006).

Bu girişin göstermeye çalıştığı üzere, tematik açıdan değerlendirildiğinde Osmanlı mahkeme kayıtlarının kullanımı modern Osmanlı tarihçiliğinin sınırlarını genişlettiğini iddia etmek maksadını aşan bir argüman olmasa gerek. Fakat bu çalışmanın amacı şer’iye sicillerini kullanarak üretilen çalışmaların tematik analizini yapmaktan ziyade şer’iye sicillerine şimdiye kadar metodolojik olarak nasıl yaklaşıldığının bir haritasını çıkarmak. Başka bir ifadeyle bu çalışmanın ana hedefi şer’iye sicillerinin tarihsel kaynak olarak sundukları bilginin sınırlarını ve bu sınırlarla baş edebilmek için Osmanlı tarihçilerinin özellikle 1990’lardan itibaren geliştirdikleri yeni okumaların bir özetini sunmak. Bu cümleden hareketle vurgulanması

gereken bir husus 1930'lardan itibaren Osmanlı tarihçilerinin kullanımında olan ve birçok tarihçi tarafından Osmanlı sosyo-ekonomik, kültürel ve hukuk tarihinin "altın madeni" olarak değerlendirilen şer'iyeye sicilleri üzerine özellikle İngilizce ve Fransızca yayın yapan Osmanlı tarihçileri tarafından yazılmış metodolojik literatür değerlendirmelerinin olduğudur (Ze'evi, 1998; Agmon ve Shahr, 2008; Aykan ve Ergene, 2019). Fakat şer'iyeye sicillerinin hangi teorik çerçevede okunduğu ve bu tarihsel kaynakların sunduğu bilgilerin sınırlarını sorgulayan bu çalışmalar özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika akademisinde yer alan Osmanlı tarihçileri arasında şiddetli tartışmalara sebep olmuş ve dolayısıyla bu kaynaklardan en iyi şekilde istifade etmek üzere yeni teorik ve metodolojik okumaların gelişmesine zemin hazırlamışken, bu tartışmalar Türkiye'de şer'iyeye sicilleri üzerine yapılan yayınların çerperinde yer almışlardır.¹

Gerek alanda itibar görmüş şer'iyeye sicili temelli çalışmalar gerekse 1990'lı yıllardan itibaren bu yayınlar üzerine kaleme alınan kritik değerlendirmeler bize kadı sicillerinin şimdiye kadar belli başlı üç yaklaşımla ele alındığını gösterirler. 1) Yapısalcı yaklaşımda, sicillerde bulunan mebzul miktarda bulunan veriler, sosyal ve ekonomik yapıları değerlendirmek için yorumlanır. 1960'larda başlayıp 1990'ların ortalarına kadar devam eden bu aşamada, kadı sicilleri toplum ve ekonomideki uzun vadeli yapısal örüntüleri incelemek ve çeşitli bölgelerin, eyaletlerin ve şehirlerin bütüncül tarihini yazmak için kullanılmıştır. 2) 1990'ların ortalarından itibaren ise, sicil temelli tarih yazımında post yapısalcı okumalarda geliştirilen soruların ve yaklaşımların bazılarının dikkate alınıp eleştirel bir şekilde benimsenmesi yoluyla kademeli olarak Kültüre Yöneliş gerçekleşmiştir. 3) Yirmi birinci yüzyılın başlarına gelindiğinde, Kültüre Yöneliş hâlâ devam etmekle beraber bazı Osmanlı tarihçileri kadı sicillerini "sosyo-hukuki (socio-legal)" bir gözlükle okumaya başlamıştır. Kadı sicillerinin sosyo-hukuki perspektiften okunması kültürel yaklaşımlardan ve söylem analizinden büyük ölçüde beslenmekle beraber, sayısal analiz kullandığı için farklıdır. Aşağıda bu yaklaşımlar daha ayrıntılı bir şekilde açıklanacak, ayrıca alandaki bazı dönüm noktaları ve Osmanlı tarih yazımını nasıl şekillendirdikleri ele alınacaktır. Fakat bu konuyu ele almadan önce araştırmanın yöntemi, kaynakları ve sınırları hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Yöntem

Bu çalışma 1930'lardan günümüze Osmanlı tarihçilerinin şer'iyeye sicillerini hangi metodolojik ve teorik çerçeveler dâhilinde kullandıklarının kritik bir değerlendirmesini yapmayı hedefleyen bir tarihyazımı analizidir. Dolayısıyla bu çalışmanın merkeze alıp tartıştığı kaynaklar kadim şer'iyeye sicillerinin kendileri değildir. Daha ziyade şer'iyeye sicillerini kullanarak Osmanlı dünyasının birçok yönünü yeniden inşa eden modern tarihçiler tarafından kaleme alınmış çalışmalardır. Fakat çalışmanın başında belirttiğimiz üzere şer'iyeye sicilleri yarım yüzyıldan fazla Osmanlı tarihçilerinin kullanımındadır. Dolayısıyla bu kadim kaynakları kullanarak üretilmiş çalışmaların hepsini çalışmaya dâhil etmek bu makalenin amaç ve sınırlarını aşıyor. Bu noktadan hareketle zaman içinde şer'iyeye sicillerine hangi

¹ Şer'iyeye sicillerinin tematik muhteviyatına ve diplomatik özelliklerine dair elimizde Türkçe kaleme alınmış birçok yazın mevcut. Bu bağlamda en son ve en geniş katkı Ekrem Tak tarafından yapıldı (Tak, 2017). Fakat şer'iyeye sicillerine kritik olarak yaklaşan, ihtiva ettikleri bilgilerin sorgulanabileceğinin altını çizen ve bu belgelerin metinsel analize tabi tutulabileceğini vurgulayan çalışma sayısı hala oldukça sınırlı. (Örnekler için bkz. Tülüveli 2000; Uğur, 2003; Faroqhi, 2020)

perspektiflerden yaklaşıldığını göstermeyi hedefleyen bu makalede tartışmaya dâhil edilen çalışmalarını seçerken üç kıstas göz önünde bulundurulmuştur: 1) Sicil temelli tarihyazımında gerek aldıkları atıf sayısı ve gerekse üzerlerine yazılmış kritikler neticesinde alanda görünürlüğü yüksek olan Türkçe ve İngilizce kaleme alınmış çalışmalar öncelenmiştir. 2) Sicil temelli tarihyazımında sicillere yaklaşımı bağlamında yeni perspektif sunan ve dolayısıyla var olan literatürde dönüm noktası olarak nitelendirilen çalışmalar tartışmaya dâhil edilmiştir. 3) Sicil temelli tarihyazımının sınırlarını daha önce çalışılmayan konuları merkeze alarak genişleten bazı çalışmalar örnek olarak incelenmiş ve/veya altları çizilmiştir. Şer'iyeye sicillerini kullanarak modern Osmanlı tarihyazımının sınırlarını gerek işledikleri konular ve gerekse metodolojik ve teorik yaklaşımları nedeniyle genişleten ve tarihçiler arasında ikincil kaynak olarak nitelendirilen eserlerin yanı sıra bu makale daha önce kaleme alınmış ve yazıldıkları döneme kadar sicil temelli tarihyazımının sorunlarını gündeme getiren Türkçe ve İngilizce kaleme alınan kritik literatürden de yararlanmıştır. Arşiv belgeleri ve ilgili literatür üzerinden gerçekleştirilen bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Bulgular

Annales Okulunun Etkisi ya da Yapısalcı Yaklaşımlar

Annales dergisini yayınlayan Fransız tarihçiler, geçtiğimiz yüzyılın en önemli ve arkasından en çok ağıt yakılan ekollerinden birini kurmuştur (Bently, 1999: 103). 1929'da Marc Bloch tarafından kurulan ve 1945'ten sonra École Pratique des Hautes Études'ün altıncı bölümü ile yakın bağları olan Annales, tarih çalışmalarının, tarih metodolojisinin ve hatta tarihsel zaman kavramının geleneksel sınırlarını aşmayı hedefleyen "yeni bir tür tarih" anlayışını savunmuştur. Seksen yıllık bir süre boyunca benimsenen birçok farklı metodolojik ve kavramsal yaklaşıma karşın, derginin yönlendirici ilkeleri neredeyse hep aynı kalmıştır. Öncelikle, olayların geleneksel anlatımı yerine soruna yönelik analitik tarihi savunmuştur. İkincisi, herhangi bir zamanın veya toplumun "bütünlüğünü" kavramaya soyunmuştur. Üçüncü olarak ise, "bütüncül tarih"i yeniden inşa etmek amacıyla tarih ve müttefik olduğu diğer sosyal bilimler arasındaki etkileşimi süregelen bir şekilde teşvik etmiştir (Burke, 1990: 2). Daha önceki tarih incelemesi yaklaşımlarıyla karşılaştırıldığında Annales tarihçileri, "müteselsil, işlevsel ve yapısal yaklaşımlar kullanarak toplumu bütüncül, bütün parçaları birbiriyle ilintili bir organizma olarak" görmenin önemini vurgulamıştır (Hunt, 1986). II. Dünya Savaşı'ndan sonra Annales Okulu'nun etkisi Fransa'nın sınırları dışına taşmıştır. Özellikle de Fernand Braudel'in, Annales paradigmasının en mükemmel örneği olarak kabul edilen II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası adlı eserinin yayınlamasıyla birlikte, Annales tarihçilerinin çalışmalarına olan ilgide büyük bir artış olmuştur (Forster, 1978). Akdeniz, özellikle de Akdeniz ülkelerinin tarihi üzerinde çalışan araştırmacıların ve bu kapsamda Türkiye'deki ve başka ülkelerdeki Osmanlı tarihçilerinin ilgisini çekmiştir (İnalçık, 1978).

Türkiye'de Mehmet Fuat Köprülü ve Ömer Lütfi Barkan gibi Cumhuriyet döneminin önde gelen tarihçilerinin çoğu, Annales Okulu'ndan derin bir şekilde etkilenmiştir. 1930'lardaki çalışmalarıyla Türkiye'de modern Türkolojinin kurucusu olan Mehmet Fuat Köprülü, tarih tanımını Annales tarihçilerine benzer bir şekilde yapmış ve diğer Türk tarihçileri olay odaklı tarih yazdıkları için eleştirmiştir. Köprülü'ye göre, "Türkler olay odaklı tarih yazmaktadır, gerçek tarihinin ise detaylara geçmeden önce söz konusu halkı, coğrafyayı, fiziksel ve sosyo-politik varlığı tasvir etmesi gerekir" (Mengüç, 2002: 70). Ömer Lütfi Barkan da

Annales Okulu'ndan etkilenmiştir. Braudel Osmanlı tarihiyle ilgili verileri Barkan'dan edinmiş ve daha sonra Barkan ve öğrencileri, Braudel'in iddialarından bazılarını, örneğin 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfus artışı, tımar sistemi, kentleşme ve fiyat devrimi ile ilgili olanları eleştirmiş ve geliştirmiştir (İnalçık, 1978).

Annales Okulu'nun etkisi altında ekonomik ve sosyal yapıları ve uzun vadeli gelişmeleri aramaya başlayan Osmanlı tarihçileri böylece kısa süre sonra devasa boyuttaki kadı sicillerini tekrar keşfetmiştir.² İlk bakışta bu siciller, ampirik ve müteselsil olmalarından dolayı, (yapısal ve) sayısal analiz için mükemmel bir belge türü niteliğindedir. Bu yüzden 1960'lardan 1990'ların ortalarına kadar Osmanlı tarihi araştırmacıları kadı sicillerini daha çok bir veri havuzu olarak kullandılar. Araştırmacılar bu sicillerdeki "tartışmaya açık olmayan gerçeklere" dayanarak, Osmanlı dünyasındaki demografik eğilimler, fiyat hareketleri, iş gücünün yapısı, kredi ilişkileri ve arazi devirlerindeki süreklilikler, vakıflar ve evlilik ve boşanma uygulamaları gibi uzun vadeli ekonomik ve sosyal yapıları tasvir ettiler (İnalçık, 1981; Sahillioğlu, 1964; Kütükoğlu, 1983; Faroqhi, 1987). Bu sicilleri kullanarak sadece belli sosyal grupların ve kurumların sosyoekonomik faaliyetlerini değil, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki şehirlerin ve bölgelerin "bütüncül tarihini" de incelediler (Raymond, 1973; Yediyıldız, 1985; Gerber, 1988; Marcus, 1989; Emecen, 1989).

Tarih disiplinini temellerinden sarsan "dile yöneliş" in ve 1970'lerden sonra Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da "yeni kültürel tarih" in ortaya çıkmasına rağmen Osmanlı çalışmaları, 1990'ların sonlarına kadar iktisat ve sosyoloji disiplinlerinde ortaya çıkan paradigmalardan ve kavramlardan beslenmeye devam etti. Iris Agmon'un ifadesiyle bu dönemde "kültüre yöneliş", Orta Doğu tarih yazımını temelde Edward Said'in ufuk açıcı eseri Oryantalizm'in kurduğu söylem üzerinden etkiledi (Agmon, 2004: 179-180) Gerileme tezi gibi hâkim Oryentalist paradigmalardan, uzun yıllar boyunca birçok Orta Doğu tarihçisi tarafından çalışma konusu yapıldı. Dana Sajdi'nin ifadesiyle, "Oryantalizm sonrası dönemde hem ekonomi-politik hem de sosyal tarih, gerileme tezine karşı olan akımda hâkim yaklaşımlar haline geldiler ve Osmanlı çalışmaları alanını "materyalist" temellere oturtarak yönünü değiştirdiler (Sajdi, 2007: 25) Yani araştırma konuları "kültüre yöneliş"ten ilham alsa da Osmanlı İmparatorluğu'nu çalışan tarihçiler yöntem olarak sosyoekonomik kavramları kullanmaya devam ettiler. Böylece bu dönemde kadı sicilleri, gerileme tezi ve İslam şehri modeli gibi hâkim Oryentalist paradigmaları boşa çıkarmak için kullanıldı. Bunun sonucunda ortaya çıkan sayısal ve neo-Marksist analizler, yapısal yaklaşımların bir uzantısı olarak kabul edilebilir.

Şer'iyeye Sicilleri Analizinde "Kültüre Yöneliş"

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru genel olarak Osmanlı çalışmalarında ve özel olarak da sicillere dayanan çalışmalarda sadece kültürel yaşama olan ilginin artması anlamında değil aynı zamanda kültürel analizin de kullanılması anlamında bir "kültüre yöneliş" görüldü (Sajdi, 2007). Dolayısıyla mahkeme kayıtlarına dayanan çalışmalarda uzun vadeli iktisadi ve toplumsal örüntülerin incelenmesi yerine, kaynağın kendisinin bir "kültür ürünü" olarak incelenmesi şeklindeki yönelimde kültürel yaklaşımların büyük bir etkisi oldu. Ayrıca uzun vadeli örüntülere odaklanmak yerine tarihçiler, bireyler hakkında ve mahkeme ile toplum arasındaki çok yönlü ilişkiler hakkında mikro ölçekli analizler yapmaya başladılar.

² Erken Cumhuriyet dönemi yerel tarihçileri de bu sicilleri biliyordu. Kadı sicillerini kullanarak belli grupların yerel, bölgesel ve kurumsal tarihlerini yazdılar. 1940'lardan 1960'lara kadar devam eden bu ilk çalışmalar, kadı sicillerini kullanırken sistemli bir şekilde resmin bütünü ve bağlamını oluşturmaya çalışmadıkları için sonraki araştırmacılar tarafından eleştirildi. (Bu tür çalışmalara örnek olarak bkz. Uluçay ve Gökçen, 1939; Gökçen, 1946).

Metin Olarak Şer'iyeye Sicilleri. 1950'lerden sonra hâkim hale gelen postmodern epistemoloji, Batı biliminin en temel varsayımlarını sorgulamaya tabi tuttu. Postmodernistler her türlü bilginin temelden politik olduğunu ileri sürerek nesnel gerçeklik fikrini reddettiler. Ayrıca büyük anlatılara karşı çıkararak bunların özde ideolojik olduğunu ve perde işlevi gördüğünü ileri sürdüler. Postmodernistlere göre büyük anlatılar güç ilişkilerini takviye etmek ve insan deneyimlerinin farklılığını görmezden gelerek kitleleri "normalleştirmek" için oluşturulmuştur. Büyük anlatılar ayrıca Batı medeniyeti dışındaki kültürleri ya görmezden geldikleri ya da olumsuz bir şekilde temsil ettikleri için Avrupa merkezidir. Postmodern eleştirmenler büyük anlatılar yerine görelî bakış açılarının ve birden fazla sesin olduğu ve "madun" ve "marjinal" bireylerin ve toplulukların ön plana çıkarıldığı ademimerkeziyetçi bir tarih anlayışı teklif etmiştir. Ayrıca ilerleme fikri, tarihin modern bakış açısıyla dönemlere ayrılması ve Avrupa Aydınlanması projesi ile ilişkilendirilen akılcı "birey" anlayışı da postmodernist düşünürler tarafından sorgulanmıştır.

Genel olarak kuram ve özel olarak postmodernizm ile Tarih/tarih arasındaki ilişki zor bir ilişkidir. Keith Jenkins'in ifadesiyle, "Tercübeye dayalı sağduyu, temsil ve hakikat gibi realist kavramlara süregelen bağılıklarının sağladığı koruma sayesinde tarihçilerin çoğu - özellikle de "akademik" veya profesyonel anlamda "gerçek" tarihçilerin çoğu-, komşu disiplinlerdeki çalışma arkadaşlarının birçoğunu etkileyen postmodernizme direnmiştir" (Jenkins, 1997: 12). Yine de postmodernizmin yöntemleri ve konuları zamanla tarih yazımında da kendini göstermiştir. Kuram ile Tarih/tarih arasındaki zorlu ilişkinin detayları ve postmodernizmin modern tarih yazımı üzerindeki etkisi bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Yine de şunu belirtmem gerekir ki, Avrupa ve Kuzey Amerika tarihini inceleyen araştırmacılar son otuz yılda tarihe yönelik postmodern meydan okumalara çeşitli şekillerde karşılık vermiş, özellikle de tarih incelemelerinde edebi ve kültürel yaklaşımların önemini vurgulamışlardır. Orta Doğu üzerine çalışan tarihçiler de bu tartışmaların genel olarak kendi kaynakları ve özel olarak kadı sicilleri açısından doğurduğu sonuçları dikkate almaya başlamıştır. Zouhair Ghazzal, kadı sicillerinin metinselliği sorununu ilk olarak dile getirenlerden biri, belki de ilkidir. Establet ve Pascual'ın Familles et fortunes à Damas: 450 foyers damascains en 1700 başlıklı eserine yazdığı değerlendirmede Ghazzal, kadı sicillerine dayanan Osmanlı ve Orta Doğu tarih yazımını sert bir şekilde eleştirmiştir. Yazar, araştırmacıların kadı sicillerine bu metinlerin dışındaki yöntemleri kullanarak yaklaşmasına ve dolayısıyla metinselliklerini dikkate almamasına itiraz etmektedir (Ghazzal, 1998). Kadı sicilleri üzerinde çalışan araştırmacıların uzun zamandır yaptıkları, sicillerin tarihsel gerçeklik açısından en şeffaf kayıtlar olduğu şeklindeki basit varsayımı sert bir şekilde eleştirmiş ve kadı sicillerinin söylemsel yönünün önemini vurgulamıştır.

Ghazzal'ın, Establet ve Pascual'ın çalışmasıyla ilgili ilk değerlendirmesini yayınladığı yıl, Najwa al-Qattan da Osmanlı döneminde Şam'da yaşayan gayrimüslimlerle ilgili kadı sicillerine dayanan tezini tamamlamış ve Ghazzal'ın itirazlarını hayata geçirmiştir. Kitap olarak yayınlanmamış olmakla beraber, al-Qattan'ın çalışması kadı sicillerine dayanan çalışmalarda postmodern epistemolojinin etkisi ile gerçekleşen değişimi gösteren bir dönüm noktasıdır. Al-Qattan'ın çalışmasında iki temel amaç vardır: "İlk olarak erken modern dönemde Şam'da yaşayan Yahudi ve Hıristiyanların yasal statüsünü anlamak, ikinci olarak da bizzat kadı sicillerini incelemek. Yöntem açısından son derece önemli olduğu için söz konusu çalışmanın burada sadece ikinci amacını ele alacağım. Al-Qattan (Ghazzal'a benzer şekilde), Orta Doğu'nun sosyal tarihiyle ilgili diğer kaynaklarda mevcut olan ön yargıların kadı sicillerinde bulunmayacağı

şeklindeki varsayımı yaptıkları için sosyal tarihçileri eleştirmiştir. Ayrıca (yine Ghazzal gibi) kadı sicillerine dayanan tarih yazımının sayısal eğilimine itiraz etmiştir. Al-Qattan'a göre,

Kadı sicillerine dayanan tarih yazımının istatistiğe meyilli olması ve kayıtların nesneliliği ile ilgili yaptığı varsayımlar, sicilleri ampirik gerçekliğin arşivi olarak gören salt belgesel bir yaklaşımın benimsenmesinden kaynaklanır. Kayıtların metinlerini, bariz bir şekilde hukuki olan bağlamlarını ve bu bağlam içindeki anlamlarının sınırlarını görmezden gelen bu tarih yazımı, kaydedilen olguların üst üste getirildiklerinde geçmişi nesnel bir şekilde temsil edeceğini varsayar (Al-Qattan, 1997: 22)

Bu çözümlene, Dominique LaCapra'nın tarihsel kaynakların okunmasıyla ilgili yöntemini andırmaktadır. Nitekim al-Qattan kadı sicillerinin farklı bir şekilde okunmasını önerirken LaCapra'dan açık bir şekilde de bahsetmiştir. Yazara göre "İçerdikleri kapsamlı verilerin sağlıklı ve eleştirel bir şekilde kullanılabilmesi için kadı sicillerinin hem "belge (document)" hem de "metin (text)" olarak ele alınması gerekir (Al-Qattan, 1997: 89)." Yine yazara göre,

Belge olarak kadı sicilleri mahkemede olan olayları deşifre / tasvir eder ve hukuk kuramı ile pratiğinin kesiştiği yerlerden biridir. Hukuki belge olarak kadı sicilleri aynı zamanda sosyal ve ekonomik "olgular" için de kaynak niteliğindedir; ancak sosyal tarihçilerin kayıtlardan elde ettiği malzeme ham veri şeklinde değil, hukuki etkileşim bağlamında kendi anlamı olan bir malzeme şeklindedir. Metin olarak ise kadı sicilleri, mahkemenin kurumsallaşmış kayıt tutma ve arşiv oluşturma uygulamalarını temsil eder. Kadı sicillerindeki belgeler (hüccet), hukuk aktörlerine daha önce gerçekleşmiş hukuki işlemlerle ilgili yazılı delil sağlayan hukuk enstrümanları olarak da işlev görür (Al-Qattan, 1997: 32).

Tabii asıl mesele, kadı sicillerini metin olarak okumanın nasıl yapılacağıdır. Bu sorunu çözmek için al-Qattan yine LaCapra'ya başvurur. LaCapra'ya göre, metinlerle kurumlar arasındaki ilişkinin eleştirel çözümlenmesi son derece önemlidir, çünkü verili bir metindeki "söylemsel pratiklerin" sosyo-politik kurumlarla her zaman bir ilişkisi vardır. Sonuç olarak al-Qattan, kadı sicillerinin metinsel okumasını yapabilmek için öncelikle hukuk, mahkeme ve devletle ne dereceye kadar kurumsal ve ideolojik uyum içinde olduklarının belirlenmesi gerektiğini söyler. Siciller bu kurumsal söylem içine yerleştirildikten sonra yapılması gereken ise, "sicillerdeki dilin, genel politik-hukuki söylemin parametrelerini ne şekilde yansıttığını, dönüştürdüğünü veya bu parametrelere ne şekilde karşı çıktığını" bulmaktır (Al-Qattan, 1997: 32). Bir başka ifadeyle yazar hem kadı sicillerindeki dilsel uygulamalara hem de sicillerin içinde üretildiği hukuki ve siyasi bağlama odaklanan bir yöntem önermektedir.

Al-Qattan'ın kendisinin de kabul ettiği üzere kadı sicillerinin söylem analizi, farklılıkların ve gücün asıl belirleyicisinin cinsiyetten ziyade din olduğu bir tabakalaşmaya işaret etmektedir, ancak kadı sicillerinin metin olarak ele alınması Şam'ın gayrimüslim sakinlerinin sosyo-ekonomik kaynakları hakkında hiçbir bilgi sağlamaz. Yazarın ifadesiyle "bu detaylar metne değil, kadı sicilinin belge olarak içeriğine aittir (Al-Qattan, 1997: 346)." Çalışmasının kapsamı dışında kaldığından al-Qattan kadı sicillerinin belge olarak okumasını kendisi gerçekleştirmemiştir, ancak tarihçilerin kadı sicillerini belge olarak okumaktan vazgeçmemesi gerektiğini de belirtir. Yazara göre "kadı sicilinin metinselliğini ve metni ile belgelendirdiği "olgular" arasındaki ilişkiyi sistematik bir şekilde inceleyerek, kadı sicilinin belgesel kaynak olma özelliğini eleştirel bir değerlendirmeden geçirmek ve bu şekilde yöntemi güncellemek gerekir (Al-Qattan, 1997: 346).

Mahkemenin “Yoğun Tasvirini” Yapmak. 1970’lerde ve 1980’lerde Avrupa ve Kuzey Amerika’da yazılan sosyal bilim odaklı tarihin varsayımlarını yapıbozuma uğratmak için araştırmacıların kullanabileceği yöntemlerden biri de kültürel antropolojidir. Tarihçilerin ilgisini kamusal ve siyasi alandan özel alana ve günlük hayata yönlendirmede son derece etkili olmuştur. Sözlü tarih ve sözlü gelenek de dâhil olmak üzere eski kaynakları yeniden keşfeden ve diğer kaynakları yeni bir okumaya tabi tutan tarihçiler, böylece cinsellik, evlilik, çocukluk, aile ve akrabalık da dâhil olmak ama bunlarla sınırlı olmamak üzere geniş bir yelpazedeki insan faaliyetlerini incelemeye başladılar. Tarihle antropoloji arasındaki bu karşılaşmadan doğan en önemli değişikliklerden biri, “kültür” kavramının çoğul ve daha geniş bir anlamda kullanılmaya başlaması oldu.³

Tarihle antropoloji arasındaki yeniden yakınlaşma, alanda bir başka değişime daha yol açtı. Antropolojik yaklaşımdan etkilenen birçok tarihçi, küçük toplulukları, bireysel olayları, hatta tek bir bireyi yakından inceleyerek mikro tarih denemeleri yaptılar. Başta “insan rasyonalitesinin nasıl işlediği ve sosyal bilimlerde genelleme yapmanın geçerliliği” (Levi, 2001: 104) konularında olmak üzere antropologlarla mikro tarihçiler arasında (ve her iki grubun kendi içinde) birçok önemli farklılıklar olmakla beraber, ikisinde de görülen ortak bir eğilim, her türlü çalışma konusunu incelerken analiz ölçeğini küçülterek “yoğun tasvir” yöntemini kullanmaktır. Sosyal tarihçilerin çıkardığı sonuçlardan bazılarını sert bir şekilde eleştiren mikro tarihçiler, sosyal tarihçilerin genellikle sayısal analiz yöntemlerine başvurarak makro süreçlere ve ‘ortalama’ davranış kalıplarına odaklandığını, ama bunu yaparken --mikro tarih öncülerinden-- Giovanni Levi’nin ifadesiyle “normatif sistemlerin tezatlarını ... ve bütün sistemlerin içerdikleri parçalı yapılar, tezatlar ve çoklu bakış açıları yüzünden akışkan ve açık olduğu” (Levi, 2001: 107) gerçeğini göz ardı ettiğini ileri sürer. Mikro tarihçilere göre özellikle mahkeme kayıtlarında bulunan farklı örneklerin incelenmesi, insan deneyimini sayılara dökmeye, genelleştirmeye veya normalleştirmeye öncelik verenlerin daha önce “gözlemlemediği” bilgilere erişmemizi sağlar. Gözlem ölçeğini küçülten, mikroskobik analiz gerçekleştiren ve belgesel malzemeleri etraflı bir şekilde okuyan mikro tarihçiler bu sayede toplumun kenarına itilmiş kişilerin hayatlarını, ayrıca -hayatta anlamlı tercihler yapma ve anlamlı eylemlerde bulunma kabiliyeti demek olan- aktör olma niteliklerinin kapsamını ve sınırlarını inceleme fırsatı bulmuştur.

Mikro tarih, modern Avrupa tarihçiliğinde kullanımına kıyasla, Osmanlı tarihyazımı geleneği içinde nispeten yeni bir metodolojidir. Osmanlı tarihçiliğinde mikro tarihin en erken örneklerinden biri 1998’de ünlü Mısırlı tarihçi Nelly Hanna tarafından yayınlanır. Hanna çalışmasında Osmanlı Mısır’ında yaşayan İsmail Abu Taqiyya isimli tüccarın 1580’lerden – 1620’lere kadar kırk yıl boyunca şer’i mahkemede kaydettirdiği kişisel ve ticari bilgilerini havi sicil kayıtlarını mercek altına alarak hem Abu Taqiyya’nın biyografisini inşa eder hem de dönemin Mısır ekonomisi ve toplumsal yapısıyla ilgili çetrefilli meseleleri daha yakından okumamızı sağlar (Hanna, 1998). Şeriyeye sicillerinin mikro tarih yazımında kullanımını örneklendiren en yeni çalışma ise Fırat Yaşa’nın editörlüğünü üstlendiği İmparatorluğun Öteki Yüzleri’dir. Yaşa’nın belirttiği üzere mikro tarih eğilimli böylesi çalışmalar hala Osmanlı

³1980’lerde kültürün yeniden kavramsallaştırılmasına belki de en büyük katkıyı veren Geertz’e göre, kültür “eylenen bir belge”dir ve anlamını kavramak için antropoloğun kendi varsayımlarının çerçevesinden bakmak değil, eylemi sosyal bağlamına oturtmak gerekir. Geertz’in okumasına göre kültür hem dünyayı hem de kendimizi gözlemlerken mecburen kullandığımız kalın bir gözlük veya yoğun bir ağ gibidir. Bir başka ifadeyle “kültür, toplumsal olayların, davranışların, kurumların veya süreçlerin sebebi değil, bütün bunların entelektüel olarak – yani yoğun olarak– tasvir edilebilmesine imkân veren bir bağlamdır.” (Geertz, 1994: 220).

tarihyazımında yaygın değildir. Dolayısıyla İmparatorluğun Öteki Yüzleri'nde bir araya getirilen makaleler gerek "sahnenin dışında kalan" sıradan insanları merkeze almalarıyla gerekse "yoğun betimleme" yöntemini kullanarak mahkeme kayıtlarına yaklaşmaları açısından alanda önemli bir boşluğu doldurmakta ve Osmanlı tarihine mikro tarihçiliğin yapabileceği katkıları düşünmemize olanak sağlamaktadır (Yaşa, 2020).⁴

Öte yandan hukuk antropologları da 1980'lerden itibaren genelde hukuk alanına, özelde de bir kurum olarak Şer'i mahkemelere daha fazla ilgi göstermeye başladılar. Bu ilgi zamanla gelişti ve çağdaş Şer'i mahkemeleri ele alan çalışmaların yayınlanmasında da kendini gösterdi.⁵ Agmon ve Shahar'ın dikkat çektiği üzere bu çalışmalar, sosyo-hukuki kurumlar olarak Şer'i mahkemelerdeki sosyal, siyasi ve kültürel dinamikleri daha iyi anlamamıza önemli bir katkıda bulundu (Agmon ve Shahar, 2008). Öte yandan kadı sicilleri üzerinde çalışan bazı Osmanlı tarihçileri de bu çalışmaların kuramsal çerçevesinden etkilendi ve onlar da önemli çalışmalar üretti. Bu bağlamda zikredilmesi gereken en önemli örnek Leslie Peirce'in *Morality Tales* başlıklı eseridir (Peirce, 2003).

Morality Tales ciddi bir ilgiye mazhar olmuş ve hem Osmanlı tarihçileri hem de diğer araştırmacılar tarafından birçok değerlendirmeye tabi tutulmuştur (Örnekler için bkz. Skinner, 2006; Hardwick, 2006; Chatterjee, 2006; Ergene, 2006). Bu çalışma, genel olarak kültürel antropolojide ve özel olarak hukuk antropolojisinde geliştirilen kavramlar ve yöntemler kullanılarak yazılmıştır. Yazarının kendi ifadesiyle *Morality Tales*, "her şeyden önce yerel bir mahkemenin kültürünü, yani mahkemede gerçekleşen çatışma çözümünün mahiyetini ve mahkemenin sosyal adalet vizyonunu anlama çabasıdır (Peirce, 2003: 1)." 16. yüzyılda Antep'teki mahkemede üretilen kayıtlardan sadece bir yıla (1540-1541) ait olanları ayrıntılı bir okumaya tabi tutan Peirce'a göre, yerel mahkeme "hukuki olarak özerk, yalıtılmış bir kurum" değil, çeşitli hukuk söylemlerinin, kadı, mahkeme personeli ve yerel halkın katılımıyla yorumlandığı bir hukuk arenasıdır ve yerel hukuk ağındaki birçok arenadan yalnızca biridir.

"Hukukun normatif kurallar veya idari yapılar bütünü olmaktan ziyade bir süreç olduğu" argümanı ve adaletin hukuk tüketicileri tarafından "mahkeme ile ve aracılığıyla müzakere" yoluyla şekillendirildiği önermesi yeni değildir ve modern Şer'i mahkemeleri Geertz'in yaklaşımıyla çalışan antropologlara entelektüel anlamda çok şey borçludur. Pierce çalışmasında bu antropologlardan biri olan Lawrence Rosen'ın günümüz Fas şehri Sefrou'daki mahkemenin işleyişi ile ilgili eserlerine sıkça başvurmuş ve göndermede bulunmuştur (Rosen, 1989, 2000). Örneğin, Rosen gibi Leslie Peirce da mahkemeyi içinde yer aldığı toplulukla ve kültürel, siyasi ve dini atmosferle ilişkilendirerek Antep mahkemesinin "yoğun tasvir"ini yapmayı hedefler. Kitap boyunca, 16. yüzyıl Anadolu şehri Antep'te adaletin göreceli ve bağlamsal olduğunu, çünkü "kişinin toplumsal yapıdaki yerine göre, yani cinsiyetine, sınıfına, ikamet ettiği yere ve dinine göre değiştiğini" (Peirce, 2003: 386) göstermeye çalışır. Rosen'a benzer bir şekilde İslam'da hukukun amacının eşitliği değil toplumsal adaleti sağlamak olduğunu ileri sürer. Yazara göre "Mahkemenin işinin çoğu, rutin işlemlerin kaydedilmesi veya açık bir şekilde kazananı ve kaybedeni olan anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması örneklerinde olduğu gibi basitti. Karmaşık olduğunda ise mahkeme, "kazananın her şeyi aldığı" çözümler yerine sosyal adaleti gözetirdi (Peirce, 2003: 387)."

Morality Tales sık sık övgü almış ancak nadiren eleştirilmiştir. Az sayıdaki eleştiri arasında Boğaç Ergene'nin eleştirisi büyük oranda sicilleri üzerine kurulmuş bu anlatıyı

⁴ Bu minvalde Fırat Yaşa'nın dosya editörlüğünü yaptığı *Toplumsal Tarih Dergisi*'nin 322. sayısına da bakılabilir

⁵ Örnekler için bkz Messick, 1992; Rosen, L. 1989; Mir- Hosseini, 1997.

sorgulaması açısından önemlidir (Ergene, 2006). Ergene'ye göre, sadece kuruma değil, kullanıcılarına ve aralarındaki karşılıklı ilişkilere de odaklanarak 16. yüzyıldaki Antep mahkemesinin "yoğun tasvir"ini yapmaya çalışan Peirce, okuyuculara çok tutarlı ve düzenli bir resim sunmaktadır. Kadı sicili okuyucularının karşılaştığı birçok sorun ve boşluk, Peirce'in anlatısında neredeyse hiç mevcut değildir. Sicil söylemi içindeki bu boşlukların ve sessiz kalınan hususların altını çizmek yerine Peirce, akıcı bir anlatı oluşturmak için bunları atlamış gibidir. Bu tutarlı anlatıdan dolayı Ergene, Peirce'a kaynaklarını aşırı yorumlandığı eleştirisini yöneltmektedir. Fakat Ergene'nin de altını çizdiği gibi bazı zayıflıklarına rağmen bu çalışma yine de Osmanlı kadı sicilleri alanında son derece ilham verici ve ufuk açıcı bir analizdir. Metin ile bağlam arasındaki ilişkiyi yeniden ele alma konusunda farklı bir çaba olduğu söylenebilir. Aynı zamanda mikro tarih araştırmalarının ve yorumcu hukuk antropolojisinin sınırlarını ve imkânlarını da test etmesi açısından alana önemli bir katkı sunduğu kitap üzerine değerlendirme yazan birçok eleştirmen tarafından kabul edilir.

Yorumcu hukuk antropolojisi ve mikro tarih yaklaşımları, kadı sicillerini çalışan tarihçilere sadece içerik açısından değil, içinde yer aldıkları kurumsal söylem stratejileri açısından da ilham vermiştir. Ayrıca, mahkemeye yalıtılmış bir kurum olarak değil de yerel toplumun kurumlarından biri olarak yaklaştıklarında araştırmacılar hem hukukun sahadaki işleyişini hem de yerel halkın adaletin üretilmesindeki rolünü daha iyi anlayabilir. Yine de Osmanlı kadı sicilleri alanında son yılların en verimli ve dikkat çekici araştırmacılarından biri olan Iris Agmon'un da işaret ettiği üzere, alanda doldurulması gereken iki boşluk mevcuttur:

İlk olarak, farklı sicil koleksiyonlarının bir haritasının çıkarılması ve tipolojisinin hazırlanması gerekir. Çalışmalarının "sicillerine dayandığını" ifade eden tarihçiler, her ne kadar belli metinsel formüllere ve hat geleneklerine bağlı kaldıkları için birçok ortak yönleri olsa da bu sicillerin aynı zamanda tarihselleştirilmesi gereken bir dizi farklılık da içerdiği gerçeğini istemeden de olsa gözden kaçırmış olmaktadır.

İkinci olarak, şer'î mahkeme sisteminin ve personelinin çalışmaları hakkındaki bilgilerimiz son derece sınırlıdır. Kadı sicillerinin, mahkemelerin faaliyetlerinden sadece bir kısmını oluşturduğu açıktır. Metinlerin mahkeme salonu içindeki ve dışındaki geçmiş gerçeklikleri nasıl yansıttığını daha iyi anlamak için mahkemenin kendisini, mahkemede çalışanları ve çalışanların ürettiği kayıtları incelememiz gerekir (Agmon, 2006: 42-43).

Iris Agmon'a göre bu boşlukları doldurmanın yolu, kadı sicillerini -bir sonraki bölümde ele aldığımız- "sosyo-hukuki" okumaya tabi tutmaktır.

Şer'îye Sicillerine Sosyo-hukuki (Sociolegal) Perspektiften Yaklaşmak

Sosyo-hukuki bakış açısının temelinde yatan argümana göre, "Kendisi de toplumun boyutlarından biri olan, toplumun var olmasını sağlayan anlayışları dile getiren ve çerçeveleyen hukuk, bu yönüyle toplumu oluşturur (Cotterrell, 1998: 182)." Bu yüzden bu bakış açısı "hukuki" ile "toplumsal" arasında ve "hukuk" ile "toplum" arasında kesin sınırlar çizmeyi reddeder. Bu kategoriler sosyo-hukuki analizde muğlâk ve belirsizdir. Daha da önemlisi, sosyo-hukuki analizde hukuk bir doktrin olarak -yani normlar, kurallar, prensipler, kavramlar ve bunların yorumlanma ve doğrulanma biçimleri olarak- değil, "bir süreç ve sosyal eylem olarak" görülür. Sosyo-hukuki perspektifin temel ilkelerinden biri, ampirik araştırmadır. Bu yaklaşımın en önemli savunucularından biri olan Chatterel'a göre, "böyle bir perspektifin ampirik temellere, yani tarihsel tecrübenin çeşitliliğinin ve detaylarının gözlenmesine dayanması gerekir. Hukuki fikirlerin anlamı veya mahiyeti hakkında yapılan ve

bu şekilde ampirik yöntemler kullanılarak tarihsel tecrübeyle ilişkilendirilmeyen her türlü spekülasyon faydasız ve hatta mantıksızdır, çünkü hukuk doktrininin anlamlarının içinde şekillendiği farklı bağlamların kendine has özelliklerini göz ardı eder (Cotterrell, 1998: 185).”

Islamic Law and Society dergisinde 2008 yılında yayınlanan ve geçmişten günümüze Müslüman toplumlarında faaliyet gösteren şer’i mahkemeleri üzerine yapılmış çalışmaları yöntemsel değişikliklere vurgu yaparak özetleyen makalelerinde Iris Agmon ve Ido Shahar, modern Osmanlı tarih yazımında şer’iye sicillerinin 2000’li yılların başından itibaren aslında sosyo-hukuki okumalarının başladığını işaret ederler (Agmon ve Shahar, 2008). Bu bağlamda yukarıda bahsettiğim Leslie Pierce’in Morality Tales adlı çalışmasının yanı sıra, Boğac Ergene’nin Local Court, Provincial Society and Justice in the Ottoman Empire ve Iris Agmon’un Family and the Courts adlı çalışmalarını örnek gösterirler (Agmon ve Shahar, 2008). Bu eserlere daha sonraki yıllarda Avi Rubin’in Nizamiye Courts, Yavuz Aykan’ın Rendre La Justice a Amid, Coşgel ve Ergene’nin Economics of Justice ve Başak Tuğ’un Politics of Honor isimli çalışmaları eklenir. (Rubin, 2011; Aykan, 2016; Coşgel ve Ergene, 2016; Tuğ, 2017).

Bu çalışmalar her ne kadar merkeze aldıkları konular, kapsadıkları zaman ve mekânlar açısından farklılıklar gösterebilir de, şer’iye sicillerine yaklaşımları göz önüne alındıklarında benzerlikler gösterirler. Öncelikle bu çalışmaların hepsi merkeze aldıkları konuların yanı sıra, bu konuları analiz etmek için kullandıkları kaynakları (yani mahkeme kayıtlarını) ve bu kayıtları üreten kurumu (yani şer’i mahkemeyi) de mercek altına alırlar. Gerek mahkeme kayıtlarının ve gerekse mahkemenin kendisinin sorgulanmasının altında yatan neden ise merkeze aldıkları sosyal konuların aslında hukuki kaynakların kullanılarak yeniden inşa edildiğinin altını çizmektedir. Başak Tuğ’un deyişiyle “hukuki kayıtları kullanarak sosyal tarih yazmak sadece bu hukuki belgeleri oluşturan kurumların işleyişi hakkında sağlam bir veri tabanını değil, aynı zamanda hukuki belgelerin aracılık, kurgulanmış, metinsel ve dolayısıyla inşa edilmiş karakteri konusunda titiz bir farkındalık gerektirir (Tuğ, 2017: 8).” Zira bu kaynaklar “şeffaf gerçeklik aynaları” değildirler (Ze’evi, 1998: 37). Bilakis, bu belgelerden yansıyan “gerçeklik” o kurumun dilinden, bağlı oldukları yasal çerçeveden ve üretimlerinde yer alan güç dinamiklerinden bağımsız olarak düşünülemez. Bu çalışmalarda bu yaklaşım sadece söylem düzeyinde kalmaz. Bahsi geçen araştırmacılar mahkeme kayıtlarını sorgularken, onların kaligrafik, ortografik, üslupsal özelliklerini, bu kayıtlarda geçen hukuki formülleri; bu belgeler üretilirken uygulanan yasal prosedürleri; bu kayıtları üreten mahkemenin çalışma alanlarını ve iş yüklerini; kadıların, naiplerin ve diğer mahkeme görevlilerinin sosyal ve profesyonel arka planlarını ve aralarındaki hiyerarşileri çalışmalarının önemli bir parçası yaparlar. Böylece ulaşılmak istenen mahkeme kayıtlarını metinsel ve tarihsel analize tabi tutup, onlara üretildikleri zaman ve mekândan bağımsız “bir veri bankası” olarak yaklaşmamaktır.

Bu çalışmaların diğer ortak bir argümanı ise şer’i mahkemenin toplumdan ve adalet dağıtan diğer kurumlardan yalıtılmış ve özerk bir müessese olmadığıdır. Dolayısıyla farklı derecelerde olmakla birlikte bu çalışmaların hepsi sıradan insanların hukukun işleyişine ve adaletin tecelli etmesine nasıl katkıda bulunduğu üzerine mesai harcarlar. Dolayısıyla şuhudul hal, kefalet uygulaması ve mahalle ve / veya köylerin kendi iç işlerini düzenlemede ve sosyal kontrolü sağlamada kullandıkları sosyo-hukuki yollar bu kitaplar içersinde yer verilen önemli soruları olarak karşımıza çıkar. Böylece Leslie Peirce’dan mülhemle söyleyecek olursak, her ne kadar Osmanlı şer’i mahkemesine intikal eden mevzularda Osmanlı hukuki kodları çerçevesinde en son kararı kadı verse de bunu büyük ölçüde toplumun üyelerinden oluşan mahkeme çalışanları ve bu üyelerden aldığı geri bildirimler yardımıyla yapar (Peirce, 2003: 2).

İşte bundan ötürü Leslie Peirce, örneğin, Osmanlı şer'î mahkemesinin şer'î mahkemeden çok yerel mahkeme olarak adlandırmasının daha uygun olduğunu savunur.

Osmanlı şer'î mahkemesinin Osmanlı hukuk ağını oluşturan kurumlardan sadece bir tanesi olduğu ve dolayısıyla hukuk ağını oluşturan diğer kurumlarla ilişkisinin de sorgulanması gerektiği önerisi de mahkeme kayıtlarının sosyo-hukuki okumalarını yapan araştırmacıların çalışmalarında yer almaktadır. Başak Tuğ'un *Politics of Honor in Ottoman Anatolia* adlı çalışması bu minvalde dikkat çekicidir. Tuğ, çalışmasının başında amacının on sekizinci yüzyılda yasadışı cinselliğin sosyal bir tarihini yazmak olduğunu söyler ve fakat bu sosyal tarihi, zorunlu olarak, on sekizinci yüzyılın yasal-kurumsal tarihiyle birlikte okumak gerektiğinin altını çizer. Farklı kurumlar tarafından üretilmiş hukuki metinleri sosyal tarih inşasında kullanan Tuğ, öncelikle bu belgeleri üretildikleri kurumların dinamikleri içersine oturtulması ve bu kurumlar arasındaki karmaşık bağın deşifre edilerek kullanılmaları gerektiğinin altını çizmiştir. Yasadışı cinselliğin nasıl tanımlandığı, nasıl kontrol edilip yönetildiği, cinsel suçları mercek altına alarak Osmanlı toplumunda kamu düzenin nasıl sağlandığı gibi geniş bir soru yelpazesine cevap aramayı hedefleyen Tuğ, çalışmasında sadece Ankara ve Bursa şer'iyeye sicillerinden yararlanmamış aynı zamanda Anadolu Ahkâm Defterleri ve Şikâyet Kalemi Belgeleri, Kalebend Defterleri ve dönemin önemli fetva kitaplarından oluşan bir seçkiyi de çalışmasında kullanmıştır. Başak Tuğ böylesine çeşitli tarihsel kaynağı kullanmasının sebebini İslam hukukun pratikte nasıl uygulandığı sorusunu daha önceden kullanımı ihmal edilmiş bazı kaynakları çalışmasına dâhil ederek yeniden düşünmemize katkıda bulunmak olduğunu söyler. O'na göre Osmanlı sosyo-hukuk tarihçileri şimdiye kadar "uygulamada hukuk"u görmek için daha ziyade sicilleri ve fetva koleksiyonlarına başvurmuşlar ve dolayısıyla şer'î mahkemeleri Osmanlı hukukunun uygulandığı en önemli ve hatta tek mekân olarak algılamamıza zemin hazırlamışlardır. Fakat Tuğ, Anadolu Ahkâm ve Şikâyet Kalemi defterlerinde bulunan belgeleri çalışmasına dâhil ederek Divan-i Hümayun'un uzun zamandır Osmanlı tarih yazımında ihmal edilmiş yargı işlevini yeniden sorgulamış ve Osmanlı hukuk ağını oluşturan kurumların şer'î mahkemelerle sınırlı olmadığını altını çizmiştir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere sosyo-hukuki okumanın en önemli mihenk taşlarından bir tanesi nicel yöntemle verildiği önemlidir. Bu bağlamda Metin Coşgel ve Boğaç Ergene'nin *Economics of Justice* adlı çalışmaları şimdiye kadar bahsedilen bütün çalışmalardan nicel yöntem kullanmaları açısından ayrılır (Coşgel ve Ergene, 2016). Coşgel ve Ergene çalışmalarını "sicillere dayanan önceki araştırmaların hem devamını hem de kopuşunu temsil eder" (Coşgel ve Ergene, 2016: 3) diye tanımlarlar. Osmanlı mahkemesi kayıtlarına nicel yaklaşımlar uzun bir geçmişe sahip olduğunu kabul ederler ve fakat bu çalışmaların mahkeme kayıtlarında bulunan ekonomik bilgileri nicel yöntemlerle değerlendirdiklerini ve fakat kendi amaçlarının mahkemeyi kullananlara ve bunların sosyo-ekonomik statüsüne ve dava sonucunda aldıkları sonuçlarını kantife etmeye yönelik olduğunu söylerler. Dolayısıyla amaçlarının mahkeme kayıtlarında bulunan ekonomik verilerden ziyade sosyo-hukuki verileri nicelleştirmek olduğunun altını çizerler. Coşgel ve Ergene'ye göre her ne kadar mahkeme kayıtları mahkemeyi kullananların cinsiyetleri ve dini mensubiyetlerini analiz etmek için yeterli veri sağlasa da, onların toplumsal konumları ve sosyo-ekonomik statüleri hakkında ancak dolaylı yoldan bilgi verirler. İşte onlar bu dolaylı bilgiyi kullanarak mahkemeyi kullananlarının sosyo-ekonomik statülerinin bir haritasını çıkarırlar ve sosyo-ekonomik statüyle elde edilen adaletin bağlantılı olup olmadığını sorgularlar. On sekizinci yüzyıl Kastamonu'sunda mahkemenin hizmetlerini kullananların unvanlarını, dini mensubiyetlerini ve aile bağlantılarını karmaşık ve titiz bir nicel analize tabii tuttuktan sonra, Coşgel ve Ergene Osmanlı adaletinin yüksek rütbeli

dini veya askeri pozisyonlarda bulunan özgür, müreffeh Müslüman erkekler lehine önyargılı olduğu sonucuna varırlar. Dolayısıyla alanda uzun süredir tedavülde olan Osmanlı mahkemelerinin toplumun zayıf üyelerini savunma eğiliminde olduğu iddiasının yeniden titizlikle sorgulanması gerektiğini savunurlar.

Sonuç

1960'lar ve 1990'lar arasındaki niceliksel yöntemlerle beslenen bilimsel nesnellik anlayışı, sicil temelli çalışmaların yönünü belirlemiştir. Ancak yine aynı dönemde, Batı merkezli ana akım tarihsel düşünce pozitivizm ve tarihselcilikten uzaklaşmaya başlamıştır. Yirminci yüzyılın sonlarındaki kültürel ve dilbilimsel “dönüşler,” yalnızca nicel ekonomik ve sosyal tarihin değil, aynı zamanda İslam ve Osmanlı tarihini anlamamızda kullanılan Avrupa merkezli birçok kavram ve paradigmayı temelinden sallamıştır. Bu minval de özellikle 1980 ve 1990'lı yıllarda “Değişmeyen Doğu,” “Doğu Despotizmi,” “İslam Kenti,” “Kadı Adaleti (Kadi-justice),” “Osmanlı'nın Düşüşü,” “Osmanlı'da Batılılaşma,” gibi Şarkiyatçı bakış açısıyla yazılmış büyük anlatıları ve paradigmaları sorgulayan ve bunlara meydan okuyan çalışmalar kaleme alınmıştır. Revizyonist olarak tabir edebileceğimiz bu çalışmalarda Osmanlı mahkeme kayıtları temel ana kaynak olarak kullanılır. Dolayısıyla bu kayıtlar kullanılarak sadece Osmanlı medeniyetin kurumsal tarihi değil aynı zamanda Osmanlı toplumunu meydana getiren çeşitli sosyal grupların (kadınlar, köleler, tüccarlar, zanaatkarlar, köylüler ve göçebeler) tarihi yeniden inşa edildi. Ne var ki 1960'lardan 1990'lara kadar mahkeme kayıtlarını kullanan tarihçiler, bu kaynakları genellikle uzun vadeli sosyo-ekonomik yapıları tespit etmek için bir veri tabanı olarak kullanma eğilimindedirler. Dolayısıyla sicil temelli bu çalışmalar, bu kaynakların özünde hukuki kaynaklar olduğunu ve üretildikleri kurumun kurumsal üslubunu ve retorliğini yansıttığı mevzuunu gündemlerine almamışlardır.

1990'lı yılların ortalarına gelindiğinde hem sicil temelli çalışmaların sayısı artmış hem de postmodern düşüncenin iz düşümleri Osmanlı tarihyazımında daha hissedilir olmuştur. İşte bu süreçte Ghazzal, Ze'evi ve Qattan sicil temelli çalışmalara yönelik kritik çalışmalarını yayınladılar ve mahkeme kayıtlarını metinsel analize tabi tutmayı ve bunları üreten kurum ve hukuki süreçleri sorunsallaştırmayı önerirler. Daha da önemlisi mahkeme kayıtlarını geçmişe açılan “şeffaf pencereler” olarak görmeyi reddederek, bu kayıtların öncelikle hukuki metinler olarak değerlendirilmesi ve üretildikleri kurumun, dönemin ve sosyo-kültürel zeminin bağlamından koparılarak bir veri bankası olarak kullanılmasını şiddetle eleştirirler.

İşte bu eleştirileri göz ardı etmeden 2000'li yılların başlarından itibaren mahkeme kayıtlarının sosyo-hukuki okumaları başladı. Mahkeme kayıtlarını sosyo-hukuki okumalarını yapan araştırmacılar Osmanlı coğrafyasının farklı zaman ve mekânlarında faaliyet göstermiş şer'î mahkemelerin iş yükü ve çeşitliliğini, bu mahkemelerde çalışanlara dair bilgileri, bu mahkemelerin kullandığı hukuki jargonu ve örgütsel kültürlerini ve şer'î mahkemelerin adaleti tesis eden diğer kurumlarla olan ilişkilerini incelemeye başladılar. Buradaki amaç hem mahkeme kayıtlarının metinsel özelliklerini deşifre etmek hem de onları üretildikleri mekân ve zaman ile bağlamsallaştırmaktı. Daha önce de vurgulandığı üzere mahkeme kayıtlarının sosyo-hukuki gözlükle okunması kültürel yaklaşımlardan ve söylem analizinden büyük ölçüde beslenmekle beraber, nicel analizin topyekûn karşısında durmadığı için ve hatta iyi bir şekilde modellendirilmiş nicel analizin Osmanlı sosyo-hukuki tarih yazımına yeni açılımlar sağlayacağı vurgusu yaptığından diğer yaklaşımlardan farklıdır. Bu bağlamda sosyo –hukuki yaklaşımın

kantitatif vurgusunu ilk kitap boyu araştırmada pratiğe döken Coşgel ve Ergene, kantitatif araştırma yöntemlerinin sorunlarına karşı temkinli bir nicel modelin hem Osmanlı hukuk tarihinde birçok genellemeyi sorgulamamıza olanak sağlaması hem yeni hipotezleri test etmemize olanak vermesi ve dahası Osmanlı tarihçilerinin kabuklarından çıkıp diğer disiplinlerle iletişim kurmalarını sağladığından ötürü tarihçilerin kullanımında olması gerektiğini savunurlar.

Bu çalışma, özellikle 1960’lardan günümüze şer’iye sicillerine nasıl yaklaşıldığının bir haritasını çıkarmaya odaklandı. Yukarıda ayrıntılı olarak göstermeğe çalıştığımız üzere birbirine kritik ve /veya tamamlayıcı olarak geliştirilen farklı yaklaşımlar daha katmanlı bir Osmanlı tarih anlatısının ortaya çıkmasında önemli teorik ve metodolojik açılımlar olarak değerlendirilebilir. Günümüzde yaşanan dijital dönüşümler ve bilgiye ulaşmanın hızlılığı göz önünde bulundurulduğunda biz muhtemelen bir on yıl sonra çok daha katmanlı bir Osmanlı dünyası anlatısına sahip olacağız. Fakat bu çalışmada kelime sınırı nedeniyle beşeri bilimlerde dijital teknolojiye yönelişin sicil temelli çalışmaları nasıl etkilediği tartışma dışında bırakıldı. Ancak bu konuda an itibarıyla gelişmekte olan yazın bize sicil odaklı çalışan tarihçilerin dijital kaynakları sadece pasif kullanıcılar olarak tüketmediğini aynı zamanda dijital teknolojiyi kullanarak mahkeme kayıtlarında bulunan bazı verileri yeniden haritaladıkları, modelledikleri, görselleştirdiklerini gösteriyor. Bu noktada Dörtok Abacı’nın sicillerde bulunan şahitlik, vekâlet, kefalet ve borç ilişkilerini içeren belge türlerini sosyal ağ analizini kullanarak incelediği çalışmasını dijital teknolojinin sicillere dayalı tarihyazımını nasıl etkileyebileceği konusunda fikir vermesi açısından altını çizmekle yetineceğim (Dörtok Abacı, 2013). Alanı değiştirme potansiyeli olan bu mevzunun detaylı tartışılmasını daha sonraki çalışmalara bırakacağım.⁶

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Abacı. N. (2020). Her dâim mudârib: Anayerliliğinin öncülerinden şahsiyet sahibi Konyalı Hatice’nin kendine koca alması ve çalıştırmasının hikâyesi. *Toplumsal Tarih* 322 s. 40-43.
- Abacı. N. (2018). “Koca olsun bu gece olsun: Kırk iki günde üç kez âdet gören Bursalı Fatma’nın hikâyesini kurgulamak (17. Yüzyıl)”, *Âb-ı Hayât’ı aramak, Gönül Tekin’e armağan*, Haz. Ozan Kolbaş - Orçun Üçer, İstanbul: Yeditepe, s. 689-699
- Abacı Dörtok, Z. (2013). “Bilgi çağında tarihçi olmak”: Sosyal ağ analizi yaklaşımı ve Osmanlı tarihi çalışmaları. *Turkish History Education Journal*, 2(2), 32-57.
- Abu-Lughod, J. (1987). The Islamic City: Historic myth, Islamic essence, and contemporary relevance. *International Journal of Middle Eastern Studies*, 19(2), s. 155-176.
- Açık, T. (2015). Toplumsal cinsiyet bağlamında Osmanlı hukukunda kadından eşkiya olup olamayacağına dair bir Tartışma: Havva Hatun örneği. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 35-94.

⁶ Öncül bir çalışma için bkz. Gratien, C., Polczynski, M., & Shafir, 2014.

- Agmon, I. (2004). Women's history and Ottoman Sharia court records: Shifting perspectives in social history. *Hawwa*, 2(2), s. 172-209.
- Agmon, I. (2006). *Family and court: Legal culture and modernity in late Ottoman Palestine*. New York: Syracuse University.
- Agmon, I. ve Shahar, I. (2008). Shifting perspectives in the study of Shari'a courts: Methodologies and paradigms. *Islamic Law and Society*, s. 1-19.
- Al-Qattan, N. (1997). *Dhimmi in the Muslim court: Documenting justice in Ottoman Damascus, 1775-1860* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Harvard Üniversitesi, Cambridge.
- Araz, Y. (2013). *16. yüzyıldan 19. yüzyıl başlarına: Osmanlı toplumunda çocuk olmak*. İstanbul: Kitap.
- Argit, B. I. (2020). *Life after the Harem: Female palace slaves, patronage and the imperial Ottoman court*. Cambridge: Cambridge University.
- Aykan, Y. ve Ergene, B. (2019). Shari'a courts in the Ottoman Empire before the Tanzimat. *The Medieval History Journal*, 22(2), s. 203-228.
- Aykan, Y. (2016). *Rendre la justice à Amid: Procédures, acteurs et doctrines dans le contexte ottoman du XVIIIe siècle*. Leiden: E. J. Brill.
- Bentley, M. (2005). *Modern historiography: An introduction*. London: Routledge.
- Burke, P. (2013). *The French Historical Revolution: Annales School 1929-1989*. John Wiley & Sons.
- Canbakal, H. (2006). *Society and politics in an Ottoman town: 'Ayntāb in the 17th century*. Leiden: Brill.
- Çelik, F. (2013). *Community in motion: Gypsies in Ottoman Imperial State policy, public morality and at the Sharia court of Üsküdar (1530s-1585s)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). McGill Üniversitesi, Montreal.
- Chatterjee, I. (2006). Between West and South: Asianist women's history and Islam. *Journal of Women's History*, 18(1), s. 192-196.
- Coşgel, M. M. ve Ergene, B. (2016). *The Economics of Ottoman justice: Settlement and trial in the Sharia Courts*. Cambridge: Cambridge University.
- Cotterrell, R. (1998). Why must legal ideas be interpreted sociologically?. *Journal of law and society*, 25(2), s. 171-192.
- Ergenç, Ö. (1995), *Osmanlı klasik dönemi kent tarihçiliğine katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı.
- Ergene, B. (2006). Review of Morality Tales: Law and gender in the Ottoman court of Aintab. *International Journal of Middle East Studies*, 38(2), s. 309- 310.
- Ergene, B. A. (2003). *Local court provincial society and justice in the Ottoman Empire: Local practice and dispute resolution in Çankırı and Kastamonu*. Leiden: Brill.
- Faroqhi, S. (1984) *Towns and townsmen of Ottoman Anatolia: Trade, crafts, and food production in an urban setting, 1520-1650*. Cambridge, New York: Cambridge University.

- Faroqhi, S. (2002). *Stories of Ottoman men and women: Establishing status, establishing control*. İstanbul: Eren.
- Faroqhi, S. (2020). Padişahın toplumsal ve siyasal seçkinlerle karşı karşıya gelen sıradan tebaası: Hikâyelerini ortaya çıkarabilir miyiz? F. Yaşa (Edt.), *İmparatorluğun öteki yüzleri: Toplumsal hiyerarşi ve düzen karşısında sıradan hayatlar* (s.13-49). İstanbul: Koç Üniversitesi
- Fay, M. A (1997). Women and *Waqf*: Property, power, and the domain of gender in eighteenth-century Egypt. M.C. Zilfi (Ed.), *Women in the Ottoman Empire, Middle Eastern Women in the Early Modern Era* (s. 28-48). Leiden, New York: Brill.
- Forster, R. (1978). Achievements of the Annales school. *Journal of Economic History*, s.58-76.
- Geertz, C. (1973). Thick description: Toward an interpretive theory of culture. *Turning points in qualitative research: Tying knots in a handkerchief*, 3, s. 143-168.
- Gerber, H. (1980). Social and economic position of women in an Ottoman city, Bursa, 1600-1700. *International Journal of Middle East Studies*, 12(3), s. 231-244.
- Gerber, H. (1988) *Economy and society in an Ottoman City: Bursa, 1600-1700*. Jerusalem: Hebrew University.
- Gerber, H. (1994). *State, society, and law in Islam: Ottoman Law in comparative perspective*. Albany, NY: State University of New York.
- Ghazzal, Zouhair. 1998. "A reply to Andre Raymond," *International Journal of Middle East Studies*, 30, s. 474-475.
- Ginio, E. (2003). Living on the margins of charity: Coping with poverty in an Ottoman provincial city. M.Bonner, M. Ener, A. Singer (Edt.). *Poverty and charity in Middle Eastern contexts*, (s. 165-184). Albany: State University of New York.
- Gökçen, İ. (1946). *16. ve 17. asır sicillerine göre Saruhan'da Yürük ve Türkmenler*. İstanbul: Marifet.
- Gratien, C., Polczynski, M., & Shafir, N. (2014). Digital Frontiers of Ottoman Studies. *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, 1(1-2), 37-51.
- Hardwick, J. (2006). Looking for the universal in the local: Morality Tales from the Western end of the Mediterranean. *Journal of Women's History*, 18(1), s. 181-185.
- Hourani, A. (1970), "The Islamic City in the light of recent research", Hourani, A. H. ve Stern S. M. (Edt.), *The Islamic City* (s. 1-24). Oxford: B. Cassirer.
- Hourani, A. (1985), "Ottoman reform and the politics of notables", *The Emergence of the Modern Middle East* (s. 36-66). Oxford: Macmillan.
- Hunt, L. (1986). French history in the last twenty years: The rise and fall of the Annales paradigm. *Journal of Contemporary History*, 21(2), s. 209-224.
- İnalçık, H. (1978). Impact of the Annales School on Ottoman studies and new findings [with discussion]. *Review (Fernand Braudel Center)*, s. 69-99.
- İnalçık, H. (1981). Osmanlı idare, sosyal ve ekonomik tarihiyle ilgili belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden seçmeler. *Türk Tarih Kurumu, Belgeler*, X, 14, (1980-81) s.1-91.
- Jenkins, K. (Ed.). (1997). *The postmodern history reader*. Psychology Press.

- Jennings, R. C. (1975). Women in early 17th century Ottoman judicial records: The Sharia court of Anatolian Kayseri. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 18(1), s. 53-114.
- Jennings, R. C. (1978). Zimmis (Non-Muslims) in early 17th century Ottoman judicial records. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 21(1), s. 225-293.
- Levi, G. (1991). On microhistory. P. Burke (Edt.). *New perspectives on historical writing* (s. 97-120). Pennsylvania: Pennsylvania State University.
- Mengüç, M. C. (2002). *Historiography and Nationalism: A Study regarding the Proceedings of the First Turkish History Congress* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). McGill Üniversitesi, Montreal.
- Messick, B. (1992). *The calligraphic state: Textual domination and history in a Muslim society*, (Vol. 16). Berkeley, California: University of California.
- Mir-Hosseini, Z. (1997). *Marriage on Trial: A study of Islamic family law; Iran and Morocco compared*. London: Tauris.
- Hanna, N. (1998). *Making big money in 1600: The life and times of Isma'il Abu Taqiyya, Egyptian merchant*. Cairo: American University.
- Peirce, L. (2003) *Morality Tales: Law and gender in the Ottoman court of Aintab*. Berkeley: University of California.
- Raymond, A. (1985), *Grandes villes arabes à l' époque ottomane*. Paris.
- Raymond, A. (1994), "Islamic City, Arab City: Orientalist myths and recent reviews", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 21(1), s. 3-18.
- Rosen, L. (1989). *The anthropology of justice: Law as culture in Islamic society*. Cambridge: Cambridge University.
- Rosen, L. (2000). *The justice of Islam: Comparative perspectives on Islamic law and society*. Oxford: Oxford University.
- Rubin, A. (2011). *Ottoman Nizamiye Courts: Law and Modernity*. New York: Springer.
- Sahillioğlu, H. (1967). Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1525 yılı sonunda İstanbul'da fiyatlar. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1(3), s. 50-53.
- Sajdi, D.(2007). Decline, its discontents and Ottoman cultural history: By way of introduction. *Ottoman Tulips, Ottoman Coffee: Leisure and Lifestyle in the Eighteenth Century*, s. 1-40. London, New York: Tauris.
- Sariyannis, M. (2008). Prostitution in Ottoman Istanbul, late sixteenth-early eighteenth century. *Turcica*, 40, s. 37-65.
- Seng, Y. (1996). Fugitives and factotums: Slaves in early sixteenth-century Istanbul. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 39(2), s. 136-169.
- Skinner, P. (2006). Morality Tales: A medieval inheritance. *Journal of Women's History*, 18(1), s. 186-191.
- Tak, E. (2009). *Diplomatik Bilimi bakımından XVI–XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve bu sicillerin ihtiva ettiği belge türlerinin form özellikleri ve tanımlanması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Tekgöl, N. (2016). *A gate to the emotional world of pre-modern Ottoman Society: An attempt to write Ottoman History from "the inside out"* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Tuğ, B. (2017). *Politics of honor in Ottoman Anatolia: Sexual violence and socio-legal surveillance in the eighteenth century*. Brill.
- Tülüveli, G. (2000). Mikrotarihçilik ve kaynak kullanım problemi: Kadı sicilleri örneği, *Tarih yazımında yeni yaklaşımlar: Küreselleşme ve yerelleşme*, (s. 271-273). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Uğur, Y. (2003). Mahkeme Kayıtları (Şer'iyeye Sicilleri): Literatür değerlendirmesi ve bibliyografya. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (1), s. 305-344.
- Uğur, Y. (2005), Şehir tarihi ve Türkiye'de şehir tarihçiliği: Yaklaşımlar, konular ve kaynaklar, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(6), s. 9-26.
- Uluçay, M. Ç. ve Gökçen, İ. (1939). *Manisa tarihi*. İstanbul: Resimli Ay.
- Yaşa, F. (Ed.) (2020). *İmparatorluğun öteki yüzleri: Toplumsal hiyerarşi ve düzen karşısında sıradan hayatlar*. İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Yaşa, F. (Ed.) (2020). Osmanlı toplumunda sıradan insanların sıra dışı hikâyeleri [Özel Dosya]. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 322.
- Yediyıldız, B. (1985). *Ordu kazası sosyal tarihi (1455-1613)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Yılmaz, F. (2012). Zina ve fuhuş arasında kalanlar: Fahişe, subaşıya karşı. *Toplumsal Tarih*, 220, s. 22-31.
- Yılmaz, G. (2017). Küreselleşme öncesi ve sonrası Osmanlı kent tarihçiliği. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 26(2), s.105-131.
- Yi, E. (2004). *Guild dynamics in seventeenth-century Istanbul: Fluidity and leverage*. Leiden: Brill.
- Ze'evi, D. (1998). The use of Ottoman Sharī'a court records as a source for Middle Eastern social history: a reappraisal. *Islamic Law and Society*, 5, s. 35–56.
- Zilfi, M. (2012), *Women and slavery in the late Ottoman Empire: The design of difference*. Cambridge: Cambridge University.